

**” Helenan viimeinen kesä on kaunis. Siinä on jotain samaa kuin
hänessä itsessään.”**

Peilikuvat ja kaksoisolennot Anni Kytömäen romaanissa *Kivitasku*

Meeri Riihelä
Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kotimainen kirjallisuus
Marraskuu 2019

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Kirjallisuudentutkimuksen maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieinriktning – Study Track Kotimainen kirjallisuus			
Tekijä – Författare – Author Meeri Riihelä			
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Helenan viimeinen kesä on kaunis. Siinä on jotain samaa kuin hänessä itsessään.” Peilikuvat ja kaksoisolennot Anni Kytömäen romaanissa <i>Kivitasku</i> .			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 51	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielma käsittelee Anni Kytömäen romaania <i>Kivitasku</i> (2017). Keskiössä ovat <i>Kivitaskun</i> henkilöhahmot sekä henkilöhahmojen peilikuvat ja kaksoisolennot. Tutkielmassa paneudutaan erityisesti siihen, miten ja missä kaksoisolennot ilmenevät sekä minkälaisia peilikuvia ja -rakenteita teoksessa on. Työssä käsitellään kolmea keskeistä henkilöahmoa ja lopuksi tarkastellaan laajemmin eri henkilöahmojen välisiä kytköksiä sekä sukulaissuhteiden merkityksiä.</p> <p>Tutkielmassa hyödynnetään erityisesti Markku Envallin (1988) teorioita kaksoisolennoista sekä nojataan Anna Makkosen (1991) ajatuksiin peilirakenteista. Kaksoisolennon käsitteen avulla puretaan <i>Kivitaskun</i> henkilöahmojen kahtiajakautumisia. Peilikuvien ja -rakenteiden kautta käsitellään upotuksia ja kerronnan muotoja, jotka kuvaavat sisäistä todellisuutta ulkoisen todellisuuden kautta.</p> <p>Tutkielma osoittaa, että <i>Kivitaskussa</i> toistuu kahdentumisen prosesseja, joissa keskeisimmät henkilöahmot jakautuvat kuvainnollisesti, psykologisesti tai jopa teoksen maailmassa fyysisesti kahdeksi. Hahmot jakautuvat joko toisiksi henkilöahmoiksi tai peilaavat kokemuksiaan ympäröivään maailmaan. Ulkoisen todellisuuden muutokset rinnastuvat hahmojen mielenliikkeisiin muodostaen niille analogioita.</p> <p>Analyysistä ilmenee, että peilirakenteet tuottavat tietoa henkilöahmoista siten, että ne jatkavat yksittäisten hahmojen elämäntarinoita myöhemmin muita henkilöahmoja käsittelevissä luvuissa. Myös kerronnan aukkokohtat paljastuvat upotuksissa muualla tekstissä. Kaikilla <i>Kivitaskun</i> kahdentumisilla tai peilirakenteilla ei ole teoksessa yhtäläisiä merkityksiä, mutta ne muodostavat merkityksiä teoksen syklisesti toistuvaan kokonaisrakenteeseen ja aikakäsitykseen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords peilikuva, kaksoisolento, <i>mise en abyme</i> , jakautuminen, henkilöahmo, analogia, sairaudenkuvaus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Teoksen esittely.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja keskeiset käsitteet	5
2 Helena	9
2.1 Minä olen kuin vuoksi ja luode – Mielialojen esittäminen ympäristön kautta	10
2.2 Lyra-järvi ja peilirakenne	13
3 Veka	17
3.1 Personifikaatio kaksoisolentona.....	18
3.2 Olemme samanlaisia, talo ja minä – Minän ja maailman välisiä rajapintoja.....	24
4 Sergei.....	28
4.1 Paikanvaltaus.....	29
4.2 Jakautunut identiteetti	31
5 Hahmojen väliset yhteydet.....	35
5.1 Haaveeni ja sairauteni ovat verenperintöä – Suvussa toistuvat tarinat	36
5.2 Vesi ja analogiat	39
6 Lopuksi.....	44
7 Lähteet.....	47

1 Johdanto

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani Anni Kytömäen romaania *Kivitasku* (2017, jatkossa K). *Kivitasku* on kiinnostava ja rikas aineisto, koska teos on monipuolinen ja kompleksinen. Teoksessa olisi paljon analysoitavaa, mutta tutkimukseni keskiössä ovat erityisesti *Kivitaskun* henkilöhahmot sekä henkilöhahmojen peilikuvat ja kaksoisolennot. Valitsin nimenomaan peilikuvat ja kaksoisolennot aiheekseni, koska romaanissa on erilaisia upotuksia, kahtiajakautumisia ja peilirakenteita, jotka heijastelevat mielenkiintoisilla tavoilla henkilöhahmojen kokemuksia sekä kiinnittävät lukijan huomion tulkinnan kannalta merkittäviin kohtiin.

Kivitaskun kaksoisolennot eroavat kaunokirjallisuuden perinteisistä kaksoisolehtoteksteistä, kuten esimerkiksi Fjodor Dostojevskin romaanista *Kaksoisolehto* (1846, *Dvojniki*), Nikolai Gogolin novellista *Nenä* (1836, *Nos*) tai Oscar Wilden romaanista *Dorian Grayn muotokuva* (1891, *The Picture of Dorian Gray*), koska *Kivitaskussa* ei ole edellä mainituista poiketen selkeitä kaksoishahmoja. Sen sijaan teoksessa keskeistä on sukutarina, jonka kautta sukulaiset ovat toisilleen kaksoisolehtoja ja toistavat toistensa elämäntarinoita.

Päähenkilöiden kokemukset peilautuvat ja kahdentuvat esimerkiksi luonnonilmiöihin, vuodenaikoihin tai jopa toisiin henkilöhahmoihin. Peilit ovat teoksen sisäisiä heijastumia, jotka jatkavat tarinan merkityksiä useilla eri tasoilla. *Kivitaskussa* olisi myös tämän aihevalinnan alla paljon analysoitavaa, joten en erittele jokaista löytämäni peilipintaa tai vaihdosta, vaan keskityn siihen, miten peilikuvat ja kaksoisolennot ilmentävät teoksen keskeisiä henkilöhahmoja.

1.1 Teoksen esittely

Anni Kytömäen toinen teos *Kivitasku* kuvaa Mustasalmen suvun kahdeksan sukupolven tapahtumia 1850-luvulta 2010-luvulle. Teos on laaja ja moniulotteinen romaani, joka yhdistelee realistista kerrontaa ja maagista ainesta. Keskiöön nouseva suvun tarina

vaikuttaa alkuun sirpaleiselta, koska kerronta ja fokalisaatio¹ vaihtelevat vuosilukujen mukaan otsikoiduissa luvuissa eikä henkilöhahmojen sukuyhteyttä alkuun selitetä lukijalle. Paikka, Riutanlahden kylässä sijaitseva Louhuranta, kuitenkin sitoo jo varhaisessa vaiheessa eri henkilöhahmojen tarinat toisiinsa.

Kivitasku varioi perinteistä sukuromaania, joka tyypillisesti kuvaa pitkällä ajanjaksolla yhden perheen tai suvun vaiheita sekä peilaa yhteiskunnallista muutosprosessia (Hosiaislouma 2003: 883–883). Sukuromaani esittää usein suvun nousun ja rappion, jotka rinnastuvat vallitseviin yhteiskunnallishistoriallisiin tilanteisiin (Sipilä 2017: luento). *Kivitasku* esittää suvun vaiheita sairaskuvauksien kautta, sillä paikan lisäksi sairaudet ja sairastaminen määrittävät koko suvun yhteistä identiteettiä ja kertomusta, vaikka hahmojen tilanteet ovat erilaisia ja ne esitetään pääosin erillään toisistaan. Romaani myös sitoo suvun eri jäsenten tilanteet yhteiskunnallisiin olosuhteisiin: Sergei on kaivosvanki, jonka kohtaloon vaikuttaa Venäjän poliittinen tilanne 1800-luvulla, Helenalle 1960-luvun lääketiede ei mahdollista oikeaa hoitoa ja Vekan elämässä merkityksiä saavat 2000-luvulle tyypillisesti esimerkiksi julkinen liikenne, moderni lääketiede ja työt.

Suomalainen sukuromaani on alun perin kehittynyt 1800-luvun nationalismin yhteydessä vahvistamaan ajatusta kansallisesta yhteydestä, mutta se myös kertoo ja tulkitsee historiaa (Sipilä 2017: luento). *Kivitasku* uudistaa perinteistä sukuromaanitraditiota siten, että se ei pyri paikantamaan yhtenäistä kansallista identiteettiä tai alkuperää, vaan kertoo erilaisten yksilöiden tarinoita, jotka sitoutuvat toisiinsa sukulaisuuden, paikallisuuden sekä toistuvien ja muuntelevien sairauksien kautta. Teos rakentaa yksilöiden kohtaloiden kautta kuvaa toistuvasta aika- ja historiakäsityksestä, jossa inhimilliset tapahtumat toistuvat syklisesti vuodenaikojen vaihtelujen ja luonnon kiertokulun tapaan uudelleen tietyn ajanjakson kuluttua.

Keskityn tutkielmassani jo edellä mainittuihin Sergeiin, Helenaan ja Vekaan, jotka ovat teoksen päähenkilöitä ja kuuluvat kaikki Mustasalmen sukuun. He edustavat saman suvun eri sukupolvia ja kuvaavat suvun eri vaiheita. *Kivitaskussa* on paljon muitakin

¹ Fokalisaatio on ”kerronnan perspektiivi, joka sisältää aistihavainnot sekä lisäksi tiedollisen, emotionaalisen ja ideologisen asenteen suhteessa kerrottuihin tapahtumiin” Tieteen Termipankki (2019) Viitattu 2.10.2019.

henkilöhahmoja. Jo ainoastaan keskiöön nousevassa Mustasalmen suvussa on kahdeksan sukupolvea ja kaksitoista jäsentä. Suvun tarina alkaa 1800-luvulla syntyvästä Maariasta ja jatkuu 2000-luvulla syntyvään vauvaan, jota kutsutaan lempinimellä Möykky. Kerronta ei kuitenkaan etene sukuromaanille tyypillisesti kantaisästä nuorimpaan, vaan siinä vaihtelevat epäkronologisessa järjestyksessä Vekan ja Sergein minäkerronta sekä Helenaa käsittelevät, Helenan fokalisoimat luvut, joissa on ulkopuolinen kertoja. Hahmojen keskinäinen suhde hahmottuu siten, että Sergei on Helenan isoisoisä eli Helenan äidin Kertun isoisä ja Helena on Vekan äiti. Sergein ja Vekan välillä on siis kolme sukupolvea.

Sergein tarina alkaa vuodesta 1847. Hän on venäläisen ruhtinassuvun perillinen, joka tuomitaan kansankiihottamisesta ja lähetetään yhdessä maaorjien kanssa kaivosvangiksi Suomeen. Suomessa Sergei ja maaorja Albert joutuvat onnettomuuteen, jossa Sergei loukkaantuu ja Albert kuolee. Sergei väittää vanginvartijoille, että hänen nimensä on Albert ja kuolleen vangin nimi puolestaan Sergei. Näin onnettomuudessa vammautunut Sergei varastaa Albertin nimen ja identiteetin, mikä ikään kuin sulauttaa yhteen kaksi hahmoa. Onnettomuuden jälkeen Albertina esiintyvä Sergei lähetetään Riutanlahden kylään, jossa verenseisauttaja ja parantaja Maaria sekä tämän tytär Katinka pitävät hänestä huolta.

Helenaa käsittelevät luvut alkavat hänen nuoruudestaan vuodesta 1959. Helena asuu äitinsä Kertun kanssa Riutanlahden kylässä Louhurannan mökissä. Hän haaveilee löytöretkistä ja muuttaa kesäksi asumaan Mustasaaren, joka on pieni saari Riutanlahdella. Tapahtumia kuvataan romaanin alkupuolella Helenan tajunnan kautta, mutta fokalisaatio loppuu, kun kaksisuuntaista mielialahäiriötä sairastavalle Helenalle tehdään lobotomia. Toimenpiteen jälkeen Helenan hahmo jää etäiseksi ja rakentuu lähinnä muiden hahmojen ajatusten ja keskustelujen kautta.

Vekan tarina alkaa vuodesta 2012. Helsinkiläinen Veka pyrkii eristäytymään muista ihmisistä ja muuttaa kaupungista Riutanlahden kylään samaan Louhurannan mökkiin, jossa hänen äitinsä Helena asui. Louhurannassa Veka tutustuu paikallisiin Olliin ja Emiliaan sekä pitää jonkin verran yhteyttä siskoonsa Pikeen. Veka sairastaa anoreksiaa, mutta syömishäiriötä ei kuvata hahmon psykologian vaan fyysisten oireiden, ruumiillisen Sonja-personifikaation ja luonnon kuvauksen kautta. Teoksessa ei

myöskään juuri kuvata syömistä tai Vekan suhdetta ruokaan. Vekalla on heikko sydän ja rytmihäiriötä, häntä palelee ja hän on usein huonovointinen. Sairaus paljastuu anoreksiaksi vasta teoksen lopussa, kun käy ilmi, että Vekan sairauskuvauksien yhteydessä usein esiintyvä, Vekan tyttöystävältä vaikuttava Sonja on Vekan antama nimitys ja personifikaatio² Vekan anoreksialle.

Pyyhin märkää lunta saappaista ja mietin, pitikö minun mennä ylös vai alas. Jos Sonja olisi mukana, hän ehdottaisi että jatkaisimme Soutajainvuorelle asti. En ole käynyt siellä vuosiin, ja avarana kevätpäivänä jos koska sinne kannattaa kiivetä katsomaan järven etäisiin ääriin. (K: 133.)

Sonja on henkilöahmon kaltainen, ruumiillinen personifikaatio, jolla on inhimillisiä piirteitä. Veka ja Sonja esimerkiksi lenkkeilevät usein yhdessä, jolloin Sonja kannustaa Vekaa jaksamaan pidemmälle. Katkelmassa Veka on kävellyt jo pitkän matkan ja pohtii, jatkaako vielä vai kääntykö takaisin. Sonja ei ole kyseisellä lenkillä tarinan maailmassa fyysisesti läsnä, mutta Veka kuulee silti Sonjan äänen päässään. Sonjan ääni rinnastuu anoreksian ääneen, joka kannustaa Vekaa pidentämään urheilusuoritustaan, vaikka Veka on jo väsynyt. Sonjan hahmon lisäksi myös *Kivitaskussa* kuvattu luonto saa inhimillisiä piirteitä.

Helenan viimeinen kesä on kaunis. Siinä on jotain samaa kuin hänessä itsessään. Pitkiä ja valoisia he ovat, kesä ja hän. Välillä sataa, mutta pian aurinko kuivaa kyyneliä pisaroivat oksat. Kesä ja hän tohisevat ja kukkivat, pyrähtelevät ja livertävät. Loppua kohti vakavoituvat, heidän vartensa haurastuvat, taipuvat lakoon ja lopulta murtuvat syksyn anturoiden alle. (K:4.)

Ennen ensimmäisiä Sergeitä, Helenaa ja Vekaa kuvaavia lukuja on kutakin hahmoa kuvaava lukuohjeen kaltainen kursivoitu jakso. Romaani alkaa Helenan jaksolla, jossa Helenan hahmon mieli rinnastuu ympäröivään fyysiseen maailmaan, mutta se antaa myös esimerkin ja lukuohjeen koko teoksen tavasta peilata henkilöahmoja luontoon ja ympäristöön. Jaksossa Helenan mielialat vaihtelevat samassa syklissä vuodenaikojen vaihtumisen ja luonnonkierron kanssa. Tekstissä ei eksplisiittisesti kerrota esimerkiksi

² ”käsitteen, ominaisuuden, elottoman kappaleen tai luonnonvoiman esittäminen elollisena ja persoonallisena” Tieteen Termipankki: personifikaatio. Viitattu 13.2.2019.

Helenan manian aiheuttamasta toimeliaisuudesta ja innosta, vaan Helenan ylivireinen mieliala samaistuu kesäiseen luontoon. ”Viimeinen kesä” viittaa Helenan viimeiseen kesään, sekä vuodenaikaan että maaniseen jaksoon ennen lobotomiaa, jonka jälkeen Helenan mielialoja ei enää juurikaan kuvata. Lääketiede, diagnoosit tai sairauksien taustat eivät korostu teoksessa minkään henkilöihahmon kohdalla, vaan keskeistä on, miten sairaudet ovat henkilöiden mielissä.

1.2 Tutkimuskysymykset ja keskeiset käsitteet

Kivitaskussa kuvataan erilaisia jakautumisen prosesseja, joissa erityisesti Sergein, Helenan ja Vekan henkilöihahmot muuttuvat ja jakautuvat kuvainnollisesti, psykologisesti tai jopa teoksen maailmassa fyysisesti kahdeksi. Jakautumiset tapahtuvat joko hahmojen mielissä tai ulkoisessa todellisuudessa, kuten toisena henkilöihahmona taikka luonnon tai paikan muutoksina. Ulkoisen todellisuuden muutokset rinnastuvat hahmojen mielenliikkeisiin ja muodostavat niille analogioita ja peilirakenteita.

Kutsun tutkielmassani *kaksoisolentoiksi* niitä henkilöihahmoja, jotka syntyvät tai ilmenevät henkilöihahmojen kahdentumisten ja jakautumisten vaikutuksesta. Kirjallisuudentutkija Markku Envallin (1988: 14) mukaan kaksoisolento on Ralph Tymmsin erottelun mukaisesti yksilön kahdentumisen tai jakautumisen seuraus. Kahdentuminen tarkoittaa yksilön monistumista kahdeksi, kun taas jakautumisessa yksilön ajatellaan koostuvan osista, jotka voivat myös irrottautua yksilöstä. Envallin mukaan ”osa voi olla tajunta, sielu, piilotajunta, yliminä, varjo, peilikuva, muotokuva tai mitä taikausko ja kirjallisuus ovatkaan keksineet.” (em.) *Kivitaskussa* keskeistä on erityisesti peilikuvat, jotka heijastavat henkilöihahmojen kokemuksia.

Kaksoisolentoja kirjallisuudessa tutkinut John Herdman (1990: 14) korostaa kaksoisolennon suhdetta alkuperäiseen. Hänen mukaansa kaksoisolento on alkuperäisestä irrallinen olento tai toinen minä, joka on riippuvuussuhteessa alkuperäiseen (em.). Toisaalta kirjallisuudentutkija Dimitris Vardoulakis (2010: 2) nostaa esille, että kaksoisolentoja paikannettaessa on keskeistä osoittaa, miten subjekti ilmentää kaksoisolentoutta. Vardoulakis (2010) ei Herdmanin (1990) lailla korosta sen merkitystä, mikä kaksoisolento teoksen maailmassa konkreettisesti on, vaan

keskeisemmäksi nousevat ne kirjalliset keinot ja tavat, joilla erilaiset kaksoisolennot muodostuvat.

Kivitaskun henkilöhahmojen kaksoisolennot ja peilikuva paikantuvat erityisesti prosesseissa, joissa henkilöhahmon sisäinen maailma jakautuu kahtia tai osa henkilöhahmojen minuudesta siirtyy henkilöhahmon rajojen ulkopuolelle, esimerkiksi toisen henkilöhahmon tai ympäröivän maailman muutosten muodossa. Koska henkilöhahmojen sisäinen todellisuus ilmenee usein ulkoisen todellisuuden kautta, ulkoisesta todellisuudesta tulee ikään kuin sisäisen todellisuuden peili, joka heijastaa sisäisessä todellisuudessa tapahtuvia asioita. Kaksoisolennot tarkoitan tutkielmassani *Kivitaskun* hahmojen kahdentumista tai jakautumista, mutta se on myös koko teoksen läpäisevä elementti sekä kerronnan muoto, joka kuvaa sisäistä ulkoisesti.

Markku Envallin (1988: 10) mukaan kaksoisolennot ovat kirjallisuudessa lähes poikkeuksetta monimuotoisia sekä monitulkintaisia ja niiden merkitykset voivat vaihdella. Käytän tutkielmassani kaksoisolennot lisäksi *kahtiajakautumisen* käsitettä analysoidessani näitä prosesseja, joissa kaksoisolennot merkitykset vaihtelevat ja muuntelevat. Kahtiajakautumista ilmenee esimerkiksi, kun käsittelemäni henkilöhahmot jakautuvat mielenterveysongelmien takia tai kun näennäisesti yhdeltä henkilöhahmolta vaikuttava hahmo rakentuukin kahdesta eri hahmosta. Tällaisissa tapauksissa kaksoisolennot käsite pitää sisällään kahtiajakautumisen käsitteen. Käsitteet ovat kuitenkin osin rinnakkaisia ja päällekkäisiä.

Peilikuvia ja analogioita käsitellessäni hyödynnän *mise en abymen* eli peilirakenteen käsitettä. *Mise en abyme* tarkoittaa kirjallisuudessa ”kokonaiskuvion toistumista pienemmässä muodossa suuremman kuvion sisällä” (Hosiaislouma 2003: 589). Kirjallisuudentutkija Anna Makkonen (1991: 18) esittelee väitöskirjassaan taiteentutkija Lucie Dällenbachin näkemyksen *mise en abymesta* teoksen sisäisenä peilinä, joka ”heijastaa kertomuksen kokonaisuutta yksinkertaisen, toistuvan tai aporistisen kahdentuman kautta”. Kuten jo edellä totesin, *Kivitaskussa* on useita toistuvia kahdentumia ja upotuksia, jotka peilaavat romaanin kokonaiskuvaa sekä osoittavat tulkinnan kannalta merkittävimpiä kohtia. Erittelen tutkielmassani peilirakenteen käsitteen avulla kohtia, joissa *Kivitaskun* kokonaiskuva toistuu pienemmässä mittakaavassa esimerkiksi henkilöhahmojen kokemuksien heijastellessa ympäristöön.

Teoksessa usein toistuvat analogiset suhteet henkilöhahmojen mielien ja luonnon välillä korostavat ihmisten ja ympäristön välistä vuorovaikutusta ja yhteenkuuluvuutta sekä tarjoavat mahdollisuuksia tulkita ympäröivää luontoa vertauskuvana henkilöhahmojen mielentiloille. Peilirakenteet heijastelevat romaanissa esiintyviä luonnon ja ihmisen sekä inhimillisen ja ei-inhimillisen kokonaisuuksia, kuten luonnon ja vuodenaikojen vaihtelua suhteessa hahmojen psykologiaan. Peilirakenteet myös täyttävät kerronnan aukkoja ja tuottavat tietoa henkilöhahmoista siten, että puuttuvat kohdat paljastuvat upotuksissa muualla tekstissä.

Luonnon lisäksi erilaiset paikat ja tilat ovat tärkeitä *Kivitaskussa*, minkä takia hyödynnän tutkielmassani *paikan* ja *tilan* käsitteitä. Kivitaskun paikkoihin liittyy monikerroksista metaforista, myyttistä ja maagista ainesta, joka on sidoksissa henkilöhahmojen persooniin sekä teoksen teemoihin, juoneen, rakenteeseen ja kuvallisuuteen. Esimerkiksi Louhurannan mökki tapahtumapaikkana sitoo eri ajoissa tapahtuvat, eri henkilöhahmojen fokalisoimat tapahtumat yhteen paikkaan ja rakentaa näin temaattisia ja juonellisia yhteyksiä.

Kaunokirjallisia paikkoja artikkelissaan käsitelleen kirjallisuudentutkija Ulla Salmen (2003: 224) mukaan paikat voivat rinnastua tekstuaalisina rakenteina henkilöhahmoihin lukijan muodostaessa niistä samankaltaisia konstruktioita. *Kivitaskussa* paikat jäsentävät teoksen tematiikkaa ja rakennetta, mutta myös heijastavat ja täydentävät henkilöhahmojen kokemuksia, minkä takia teoksen paikat liittyvät olennaisesti henkilöhahmojen tarkasteluun. Erittelen tutkielmassani paikkojen ja henkilöhahmojen välille rakentuvia analogioita ja peilirakenteita, joissa esimerkiksi sairautta kuvataan subjektiivisen kipukokemuksen sijasta ympäristön kuvauksen kautta.

Tutkimuskysymykseni on, minkälaisia kaksoisolentoja ja peilikuvia *Kivitaskussa* on. Keskityn erityisesti siihen, miten ja missä henkilöhahmojen kaksoisolennot ilmenevät sekä minkälaisia peilikuvia ja -rakenteita teoksessa on. Etenen työssäni yksi keskeinen henkilöhahmo kerrallaan ja käsittelen hahmoihin liittyviä kaksoisolentoja, peilikuvia ja jakautumisen prosesseja. Lopuksi tarkastelen laajemmin useampien henkilöhahmojen välisiä kytköksiä ja sukulaissuhteiden merkityksiä suhteessa teoksen teemoihin ja

sykliseen rakenteeseen ja analysoin, miten hahmot peilautuvat teoksen luonnon ja paikkojen kuvauksiin.

Anni Kytömäen *Kivitaskua* ei ole tutkittu aiemmin, mutta Leila Aura (2018) on käsitellyt ihmisen ja luonnon suhdetta saman kirjailijan esikoisteoksessa pro gradu -tutkielmassaan ”Metsän, karhun ja ihmisen kohtaamisia Anni Kytömäen romaanissa *Kultarinta*”. Aura erittelee, miten *Kultarinnan* (2014) kansanuskomukset linkittyvät ympäristötietoisuuteen ja luonnonsuojeluun, sekä etsii inhimillisen ja ei-inhimillisen törmäyskohtia. *Kivitaskun* luontokuvauksessa on yhtäläisyyksiä *Kultarintaan*. Myös *Kivitaskussa* luonto elollistetaan ja esitetään paikoin jopa henkilöihahmon kaltaisena subjektina³.

³ *Kivitaskussa* kuvataan esimerkiksi, kun ”[m]ättäät möykyttävät maata kuin menninkäisten tukankuontalot, leppätiheiköt peilaavat lehtikruunujaan järvestä, iso kuusi kurottaa oksiaan veden ylle” (K: 23).

2 Helena

Helena Mustasalmi on Kivitaskussa kuvatun Mustasalmen suvun viidettä sukupolvea. Hän viettää lapsuutensa ja nuoruutensa Kerttu-äitinsä kanssa 1950–1960-lukujen vaihteessa Louhurannassa, mutta hän on ajoittain hoidossa Kiuruniemen mielisairaalassa jaksoittain oireilevan kaksisuuntaisen mielialahäiriönsä takia. Helenan hahmossa on voimakasta melankoliaa, yksinäisyyttä ja ulkopuolisuuden tunnetta, joka kulminoituu hänen halussaan eristäytyä saarelle ja lähteä tutkimusretkelle. Helena on jo koulussa tuntenut itsensä ulkopuoliseksi ja erilaiseksi muiden kuiskutellessa hänestä. Hän haaveilee heittäytyvänsä seikkaluihin ja purjehtivansa kaukomaihin löytöretkeilijöiden lailla.

Minun on pystyttävä samaan, Helena päättää. Minun on vain lähdeävä.
Sitten hän ajattelee lyseota, pitkiä käytäviä ja kylmiä luokkahuoneita, joita tuuletetaan ympäri vuoden koska siten uskotaan keuhkotaudin pysyvän poissa.
Toverit nauravat ja juttelevat, hän seisoo heidän keskellään yksin. Katset kulkevat hänen kasvoillaan, jotka ovat liian korkealla ja tavoittavat ihmisten parissa hymyn kankeasti. Kuiskeet ovat köykäisiä kuin tuuli mutta tömähtävät hänen sydämeensä, hänestä ne puhuvat, vuodesta toiseen. (K: 24.)

Romaanin kolme ensimmäistä lukua käsittelevät Helenaa. Luvuissa on ulkopuolinen kertoja, joka kertoo Helenasta yksikön kolmannessa persoonassa. Helenan oma ääni kuuluu fokalisaation kautta. Kun Helenan sairautta hoidetaan romaanin kolmannessa luvussa lobotomialla, Helenaa käsittelevät luvut sekä Helenan fokalisaatio loppuvat. Hahmo on läsnä enimmäkseen muiden hahmojen ajatusten, toiminnan ja puheiden kautta, ja hänen äänensä kuuluu muita henkilöitä käsittelevissä luvuissa. Helenan hahmo muuttuu kokonaan toisenlaiseksi toimenpiteen jälkeen, minkä takia henkilö hahmo on jakautunut romaanissa Helenaan ennen lobotomiaa ja lobotomian jälkeen. Hahmon kaksijakoisuus ilmenee myös mielialahäiriöön liittyvällä maanisuus-depressiivisyys-akselilla, ennen kuin mielialat tasataan toimenpiteellä.

Aikuisena Helena työskentelee vanhainkodin keittiössä ja tapaa työpaikalla aviomiehensä Visan. Helena on riippuvainen miehensä huolenpidosta, koska hänellä on lobotomian aiheuttama aivovamma, joka vaikuttaa hänen toimintakykyynsä ja tekee hänestä varomattoman, spontaanin ja lapsenomaisen. Helenalla ja Visalla on kaksi lasta,

Veka ja Pike. Alussa rohkeana seikkailijana kuvatun Helenan psyykkisen tilan muutos tulee ilmi esimerkiksi katkelmassa, jossa hän kertoo aikuisille lapsilleen kävelyretkistä tunturissa. Veka ja Pike huolestuvat, miten Helena voi käydä kävelyretkillä yksin. Visa ja Helena ovat kuitenkin tehneet sopimuksen, että Helena pysyttelee tutuilla poluilla ja palaa takaisin kotiin, kun Visa soittaa huilulla Ukko Nooa:

– Naapuri kuulee huonosti, äiti kertoo.

– Kun puhun hänen kanssaan, sanon että nyt soi. Aina hän kaivaa puhelintaan esiin. Sitten hän ihmettelee, kun sanon että soitto on minulle ja kävelen pois.

Minä [Veka] ja Pike nauramme, äiti hohottaa itse suurimpaan ääneen, isä hymyilee kohteliaasti ja katselee ulos. Hän on kuullut jutun kyllin monta kertaa tai opettanut sen äidille itse. Hän opettaa ja neuvoo ja selittää äidin puheita muille lempeillä niin-alkuisilla virkkeillä. (K: 166)

Katkelmasta tulee ilmi Visan tapa huolehtia Helenasta lempeästi ja kärsivällisesti. Ennen lobotomiaa Helenan läheiset, lähinnä hänen äitinsä Kerttu, ovat ajatelleet, että Helena kokee tunteet liian voimakkaasti ja toimii liian impulsiivisesti tunteidensa mukaan. Toimenpidettä seurannut jakautuminen poistaa voimakkaat tunnereaktiot, mutta tekee Helenasta lapsenomaisen ja tahdittoman sekä riippuvaisen miehestään.

Veka ja Pike saavat vasta myöhemmin romaanin loppupuolella selville, että Helenalle on tehty lobotomia. Helenan psyykkistä tilaa on aiemmin selitetty heille synnytyksenaikaisella hapenpuutteella. Kuva Helenan sairaudesta tarkentuu lukijallekin, vasta kun Veka ja Pike keskustelevat Helenasta Visan kanssa: Helenan oma kokemus sairaudesta on hänen fokalisoimissaan luvuissa rakentunut luontoon liittyvien upotusten kautta, eikä lobotomiaa ole Helenaa käsittelevissä luvuissa selitetty auki lukijalle. Käsittelen tässä luvussa Helenan sairauden kokemuksia suhteessa luonnonkuvaukseen sekä analysoin, kuinka sairaus ja sen hoito peilautuvat ympäröivään maailmaan.

2.1 Minä olen kuin vuoksi ja luode – Mielialojen esittäminen ympäristön kautta

Kivitaskun ensimmäinen luku alkaa Helenan nuoruudesta, vuodesta 1959. Helena on päässyt koulusta kesälomalle. Hän on lukenut koko kevään joululahjaksi saamaansa kirjaa, jossa Seikkailija-niminen hahmo tekee tutkimusmatkan Pääsiäissaarelle.

Seikkailija ja kevät ovat saaneet Helenan tuntemaan itsensä innostuneeksi ja inspiroituneeksi. Hän haaveilee ammatillisesta yhteistyöstä Seikkailijan kanssa ja kartoittaa mahdollisuuksiaan lähteä töihin valtamerilaivalle. Merille lähtö ei kuitenkaan ole kesäloman aikana mahdollista, minkä takia Helena muuttaa yksin läheiseen Mustasaareen tyydyttääkseen seikkailunhalunsa.

Seikkailijan ja kevään tuoma ylivire ei laannu Helenassa kesän aikana. Hän opettelee espanjan sanakirjan ulkoa, tekee omia tutkimuksiaan ja ”pääsee kiinni työhön, vihkon kuvioihin linnuista, kaloista ja ihmishahmoista, kirjaimiin ja kysymysmerkkeihin” (K: 23). Helenan mieliala kuitenkin muuttuu, kun syksy lähenee. Hän ei enää halua tutkimuksissaan lähemmäs maailmaa, vaan maailmasta pois:

Helena piiloutuu peiton alle. Tuuli kiertää mökkiä, koettelee vanhoja hirsiä.
Sommittelee sanoja jo sekin.

Päivät viilenevät. Karulla saarellakin tuoksuvat lahoavat kasvit, kuolema.
Helena laahustaa kallioilla. Hän ei enää avaa kirjoja eikä vihkoa. Hän ei halua maailmaan, hän haluaa siitä eroon. (K: 24.)

Tekstissä ei kuvata eksplisiittisillä tunnesanoilla, miltä Helenasta tuntuu, eikä Helenan kerrota olevan maaninen tai masentunut, vaan mielialojen vaihtelut ja tunnekokemukset tulevat ilmi kuvallisuuden ja konkreettisen toiminnan kautta. Luontoon ja paikkaan linkittyvät metaforat ja kuvat, kuten Seikkailijan löytöretket, peiton alle piiloutuminen, lahoavat kasvit ja kallioilla laahustaminen, ovat sairauden kokemuksen esittämisen keinoja, jotka välittävät Helenan mielialoja.

Mökki, jossa Helena on asunut kesän, tuhoutuu yllättäen tulipalossa. Helenan fokalisoinnista katkelmasta ei käy ilmi, että Helena olisi ollut paikalla tulipalon syttyessä. Kaikki muut kuitenkin uskovat hänen sytyttäneen tulipalon (K: 31), minkä takia Helenan äiti vie tyttärensä lepäämään Kiuruniemen mielisairaalaan. Helena voi alkuun huonosti, mutta hän kokee vointinsa kohenevan taas keväällä, mikä rinnastaa jälleen vuodenaikojen vaihtelut Helenan masennus- ja maniajaksojen vaihteluun. Kun kevät tulee, Helena ei – manian oireille tyypillisesti – koe enää olevansa sairas:

Maalikuussa Helena havaitsee olevansa erilainen kuin muut potilaat. Kun kevään valo voimistuu, toiset vajoavat syvemmälle mustiin vesiin, mutta Helena alkaa kavuta niistä ylös. Talvesta hän ei paljon muista eikä halua muistellakaan. (K: 31.)

Helena hoitaa Kiuruniemen henkilökunnan lisäksi neuropsykologiaa opiskellut tohtori Ingrid Airila, joka haluaa estää Helenan mielialojen vaihtelua kroonistumista. Helena, Helenan äiti, Kiuruniemen mielisairaalan johtaja Jalmari Raitio ja Ingrid Airila tapaavat ja suunnittelevat yhdessä mahdollisia hoitomuotoja. Airila yrittää kysellä Helenan mielipidettä omasta voinnistaan, mutta Helena vain katselee ulos ikkunasta.

Hän puhuu Airilalle puutarhan puiden kautta. Hän on elänyt jo vuosia nousuja ja laskuja. Ei se ole sairautta. Helena etsii paljaiden oksien lomasta sanoja, jotka parhaiten vakuuttaisivat mantereelta toiselle matkanneen nuoren naislääkärin.

– Minä olen kuin vuoksi ja luode. Nousuvesi ja laskuvesi, joita kuu ohjaa. Se mikä kulloinkin on kuu, vaihtelee.

Viime vuonna kuuna loistivat Seikkailija ja tehtävä, jonka Helena oli itselleen asettanut. – Kun laskuvesi taas vaihtuu nousuvedeksi, hän lumoutuu, innostuu ja puurtaa uupumatta. (K: 37.)

Katkelmassa Helena ei kerro suoraan, miltä hänestä tuntuu, vaan ”puhuu Airilalle puutarhan puiden kautta”, mikä osoittaa mielen ja ympäristön yhteyden. Helenan sisäinen maailma peilautuu ulkoiseen maailmaan, minkä voi tulkita ekokritiikin valossa tematisoivan sekä Helenan luontosuhdetta että Helenan suhdetta omaan luontoonsa: Helena ei pidä itseään sairaana, vaan kokee mielialojen vaihtelun olevan *luonnollinen* osa häntä. Kirjallisuudentutkija Terry Gifford (1995: 156–157) esittääkin, että sisäisen maailman heijastuminen ulkoiseen maailmaan kuvastaa ihmisen kytköstä luonnon jatkumoon ja osaksi luontoa.

Helena peilaa sairautensa ja itsensä osaksi luontoa, kun hän etsii sairaalan pihan puutarhan puista sanoja, joilla kertoa sairaudestaan. Puut ja luonto ovat katkelmassa metonyymisessä suhteessa, mikä sitoo jälleen Helenan sairauden luontoon kokonaisuutena. Puut ohjaavat Helenan kertomaan, että hänen mielialansa vaihtelevat kuunkierron mukaan ”kuin vuoksi ja luode”. Katkelmassa luonto edustaa metaforisesti

mielentilaa, jolloin yksittäiset luontometaforat ja muu kuvallisuus välittävät Helenan kokemusta itsestään sekä purkavat sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välistä eroa.

Seikkailija on tunteita representoivien vuodenaikojen, kuun ja puutarhan puiden tavoin Helenan kaksoisolento, koska Seikkailija on Helenan osa, joka on tämän rajojen ulkopuolella, mutta kuitenkin kiinteästi osa Helenan minuutta. Seikkailija esitetään teoksessa kaukaisena seikkailukirjojen sankarina, mutta hänellä on kuitenkin niin suuri vaikutus Helenan mielenliikkeisiin, että on perusteltua tulkita Seikkailija ulkoisen, manian käynnistävän motiivin lisäksi Helenan osaksi, jonka olemassaolo perustuu suhteesta Helenaan. Seikkailija ja tämän inspiroiva tehtävä rinnastuvat yllä esitetyssä katkelmassa taivaalla loistavaan kuuhen ja ovat näin ollen kaksoisolentoja ja analogioita, joiden kautta Helenan henkilöhahmo sekä siihen liittyvä kompleksisuus rakentuvat.

2.2 Lyra-järvi ja peilirakenne

Kiuruniemen mielisairaalassa tohtori Airila päättää ”hoitaa” Helenan bipolaarisuutta lobotomialla, jotta Helenan mielialanmuutokset vähenisivät. Helenalle ei kerrota suoraan tulevasta toimenpiteestä, mutta hän käyttäytyy silti levottomasti ja vastustaa hoitohenkilökuntaa. Kun Helenaa tullaan hakemaan toimenpiteeseen, hän ahdistuu ja huutaa kotona olevaa äitiään Kerttua apuun. Helena näkee huutaessaan äitinsä kotona ja yrittää herättää tämän huomiota:

Kun Alma [hoitaja] tulee aamulla makuuhuoneeseen, Helena seisoo ikkunan edessä. Hänen sormensa vuotavat verta ja kämmenpohjiin on kohonnut rakkoja. Hän on lyönyt lasiruudut rikki ja koettanut vääntää kaltereita erilleen. – – Helena huutaa äitiä ja näkeekin tämän, äiti laskee kotona kahvipannun hellalle ja tähyää ikkunasta, joko harmaaksi haurastuneen jään alta on paljastunut kaistale keväänsinistä järveä.

Äiti!

Äiti laskee kupin pöydälle, menee ulos, katsoo tielle, katsoo rantaan.

Äiti!

Äiti lähtee saunalle pesemään kasvojaan ja käsiään.

Helena sanoo niin selvästi kuin piikin sumentama pää sallii: minä en tahdo.

(K: 47–48.)

Helena kuvittelee äitinsä niin voimakkaasti, että hänen on mahdollista tarkkailla tämän fyysistä liikkumista toisessa tilassa. Helenan paniikki kuvataan ruumiillisuuden kautta verta vuotavina sormina ja rakkoina kämmenpohjissa. Hän tulee ruumiinsa kautta intersubjektiiiviseksi ja muodostaa voimakkaan kokemuksen äidistään. Ruumiillisuus toisaalta sitoo Helenan kiinni maailmaan ja saa hänet havainnoimaan ruumiinsa kautta toisessa tilassa olevaa äitiä, mutta toisaalta jakautumisen kokemus, jossa Helena tarkkailee samanaikaisesti sekä itseään että äitiään, alkaa irrottaa Helenan kokemusmaailmaa luonnosta ja fyysisestä maailmasta.

Helenan kaksisuuntaisen mielialahäiriön lisäksi sen hoito esitetään ympäristön ja luonnon kuvauksen kanssa rinnakkain, mutta Helena ei muuttuneen aivotoimintansa takia enää itse reflektoi sairauttaan tai sen hoitoa ympäristön kautta. Sen sijaan ympäröivä maailma heijastelee Helenan sairautta muita henkilöitä käsittelevissä luvuissa niin, että tekstin analogiat ja symboliset suhteet kuvaavat hahmon mielentilaa ja tilannetta. Helenan lobotomian jälkeen esimerkiksi siirrytään Vekaa käsittelevään lukuun, jossa lobotomia rinnastuu järven poraukseen. Veka katselee kotonaan uutislähetystä, jossa retkikunta on perustanut tutkimusaseman Etelämantereen jääkentälle ja aikoo porata Lyra-järven ympärillä olevaan peruskallioon ”kolme kilometriä syvän reiän ja tutkia, mitä järvestä löytyy” (K: 54).

Haastattelu loppuu, lähetys siirtyy uutisstudioon. Toimittaja toteaa, että Etelämantereen kesä ja meidän talvemme muistuttavat lähipäivinä toisiaan, sillä sää tiedotus lupaa kahdenkymmenen asteen pakkasta, kevyttä tuulta ja ohutta pilviverhoa. Hän ei tiedä, että Etelämantereella on yleensä kirkas ilma. (K: 54.)

Retkikunnan kiinnostus porautua peruskallion läpi järven luokse tutkimaan järveä ja sen maaperää rinnastuu Helenan hoitohenkilökunnan kiinnostukseen porautua Helenan kallon läpi hoitamaan hänen mielialanvaihteluitansa. Tutkimusretki Etelämantereelle kuvaa 60-luvun neurokirurgista ”tutkimusretkeä”, jossa käytöshäiriöitä ja tunnetiloja hoidettiin virheellisesti⁴ katkaisemalla aivoyhteyksiä. Katkelmassa toimittaja toteaa, että

⁴ Lobotomiolla oli vaikeita sivuvaikutuksia ja hoidetut oireet usein palasivat viiden vuoden kuluttua toimenpiteestä. 1-3% potilaista kuoli toimenpiteen takia. Yle (2018). Viitattu 20.2.2019.

”Etelämantereen kesä ja meidän talvemme muistuttavat lähipäivinä toisiaan” (K: 54), mikä kiinnittää jälleen Helenan mielialanvaihtelut vuodenaikojen vaihtumiseen.

Hoitohenkilökunta odottaa lobotomian jälkeen Helenan olevan samalla tavalla tasaisempi, kuin miten toimittaja odottaa kesän ja talven muistuttavan toisiaan. Toimittaja ennustaa kovan pakkasen ja kevyen tuulen lisäksi ohutta pilviverhoa. Katkelmassa ilmenee kuitenkin, että toimittaja ei tiedä Etelämantereen ilman olevan kirkasta. Kirkas ilma rinnastuu katkelmassa Helenan mielen kirkkauteen, jonka turha hoitaminen tekee Helenasta yksinkertaisen ja sekavan. Etelämantereen retkikunta joutuu hoitohenkilökunnan tavoin pettymään, sillä järvestä löytyy vain tyhjä onkalo. Tutkija kertoo, että merkityksetön löytö ei ole heidän vikansa tai olisi ollut mitenkään ennustettavissa:

Se ei ole tavatonta, mies vakuuttelee. Jäänalaiset järvet voivat olla epävakaita. Ne saattavat vaihtaa paikkaa satojakin kilometrejä. Ne virtaavat jäätikön alla ontelosta toiseen. Lyraa tosin pidettiin vakaana, se oli pysynyt sijallaan niin pitkään. Nyt se on kadonnut, what can I do. Tietysti harmittaa, tutkimuksia suunniteltiin vuosia. Ehkä poraus muutti olosuhteita tavalla, jota emme osanneet ennakoida. (K: 80.)

Lyran poraus rinnastuu Helenalle tehtävään lobotomiaan, mutta katkelmassa tulee ilmi molempien projektien turhuus. Etelämantereen retkikunnan tutkija yrittää perustella ja selittää merkityksetöntä hanketta sillä, että epävakaiden järvien liikkeitä – kuten mielialojenkin liikkeitä – on vaikea ennustaa. Retkikunnan tutkija vapauttaa hankkeen vastuusta toteamalla porauksen muuttaneen olosuhteita yllättävällä tavalla, minkä takia poraus on odottamattomasti ja heistä riippumattomista syistä epäonnistunut. Samoin lobotomian odotettiin ensin olevan toimiva ja lääketieteen mullistava hoitomuoto, joka todettiin vasta myöhemmin yllättäviä tuloksia aivotoiminnasta saataessa vaaralliseksi.

Lukija saa tietoa Helenan tilasta upotusrakenteen kautta niin, että ympäröivä maailma peilaa Helenan kokemuksia sairaudesta. Helena samaistuu lukemansa kirjojen Seikkailija-hahmoon niin voimakkaasti, että Seikkailijasta tulee Helenan kaksoisolento, joka ilmentää Helenan seikkailunhaluisia ja löytöretkille kaipaavia puolia sekä maanista mielentilaa. Helenan mielialat tulevat esiin upotuksista luonnonkuvauksen kautta.

Helenaä käsittelevät upotusrakenteet toistuvat myös niissä luvuissa, joissa keskitytään muihin henkilöihin. Erityisesti Vekaa käsittelevissä luvuissa Helenan sairaudenhoito heijastuu kohdissa, joissa kuvataan Lyra-järven poraamista. Helenan tila on analogisessa suhteessa Lyra-järveen ja ympäröivään maailmaan.

3 Veka

Veka Pajulaan keskittyvät luvut alkavat vuodesta 2012. Veka edustaa Mustasalmen suvun kuudetta sukupolvea. Hän on sairaseläkkeellä, mutta hän on aiemmin työskennellyt kansantieteen tutkijana ja arkeologian hankkeissa. Veka käy usein sairaalassa erilaisissa tutkimuksissa sydänvian takia. Erään tutkimuksen jälkeen Veka saa huonoja tuloksia ja lääkäri haluaa ottaa Vekan sairaalaan vuodeosastolle. Veka ei halua jäädä osastolle ja tuntee kaipuuta eristäytyä äitinsä Helenan lailla luonnon pariin. Kun Veka on bussissa matkalla sairaalaan, hän jääkin bussiin istumaan ja päätyy suvun kesäpaikkaan, Louhurannan mökkiin. Mökki on sama, jossa Helena on viettänyt lapsuutensa.

Vekaa käsittelevät luvut johtavat lukijaa harhaan Vekan hahmon tulkinnessa, koska kerronta on Helenaa käsittelevistä luvuista poiketen Vekan fokalisoimaa minäkerrontaa. Kerronta suodattuu Vekan tajunnan kautta, jolloin lukija saa hahmosta suppean ja jopa virheellisen kuvan. Veka esimerkiksi vaikuttaa fyysisesti sairaalta vanhemmalta mieheltä, joka on jäänyt sairauksien pahennuttua eläkkeelle. Veka-nimi viittaa miessukupuoleen ja vaikutelmaa vanhemmasta iästä vahvistaa esimerkiksi Vekan tapa muistella aiempia työkuvioita, suunnitelmia tai menetettyä terveydentilaa. Vekan raihnaisuus, heikko liikkuminen ja fyysinen kunto luovat myös miellelyhtymiä vanhemmasta iästä. Käy kuitenkin ilmi, että nykyhetken ja Vekan muistojen välillä ei ole pitkä ajanjakso, vaan Vekan sairastuminen anoreksiaan. Sairastuminen on muuttanut Vekan elämäntapoja ja mahdollisuuksia.

Vekan syntymänimi, Vera, ja sen myötä hahmon sukupuoli paljastuvat lukijalle vasta teoksen lopussa. Lopussa paljastuu myös, että Vekan ystävänä tai tyttöystävänä kuvattu Sonja, ei ole teoksen tai edes Vekan maailmassa erillinen henkilöahmo, vaan Vekan antama nimi anoreksialle. Samalla käy ilmi, että Vekan sydänvaivat ja verenkiertohäiriöt ylipäättänsä johtuvat alun perin anoreksiasta. Veka kuulee teoksessa Sonjan äänen ja referoi tämän sanomisia, mutta muut hahmot eivät vaikuta näkevän tai kuulevan Sonjaa. Muut henkilöahmot kuitenkin tiedostavat Sonjan olemassaolon ja Vekan sisko Pike esimerkiksi kysyy, onko Sonjaa näkynyt viime aikoina. Ilmiö hämmentää lukijaa, koska on epäselvää, onko Sonja teoksen maailmassa kuvitteellinen vai todellinen.

Vaikka Veka sairastaa anoreksiaa, tekstissä kuvataan syömishäiriöön liittyvien psykologisten tuntemusten sijasta esimerkiksi Vekan sydänvikaa ja heikentynyttä ääreisverenkiertoa. Vekan sisäinen kokemus anoreksiasta on keskitetty kokonaan Sonjan hahmoon, joksi Veka jakautuu sairautensa takia. Jakautumisen prosessien lisäksi Vekan poikkeuksellinen sairauden kokemus saa merkityksensä ruumiillisten oireiden sekä erilaisten paikkaan liittyvien kielikuvien ja analogioiden kautta, jotka peilaavat Vekan sisäistä todellisuutta. Esittelen tässä luvussa, miten Sonjasta rakentuu Vekan kaksoisolento sekä millä tavoin Veka jakautuu ympäröivään maailmaan.

3.1 Personifikaatio kaksoisolentona

Ensimmäinen Vekasta kertova luku alkaa samankaltaisella kursivoidulla jaksolla, kuin alaluvussa 1.2 sivuamani Helenan luontosuhdetta selittävä jakso. Vekan jakso toimii Helenan jakson lailla lukuohjeena ja esittelee Vekan hahmon lisäksi Sonjan, joka on henkilöahmon kaltainen konstruktio ja personifikaatio. Sonja representoi Vekan sairautta ja esittää Vekan sisäisen kokemuksen ulkoisen kautta. Vekan kertomassa katkelmassa Sonja kannustaa tapansa mukaisesti häntä lenkille, vaikka Veka ei voi hyvin. Sonjan ääni rinnastuu anoreksian ääneen, jonka Veka voittaa jäädessään tekemään voileipää lenkin sijasta. Veka perustelee Sonjalle kieltäytymistään fyysisten rajoitteiden ja sairauteen liittyvien oireiden kautta.

Istumme eteisen penkillä täysissä pukeissa. Kattonaapuri kopistaa kauhasta puurontähteet kattilaan ja viskaa kauhan tiskialtaaseen. Seinän takaa kantautuvat uutistunnuksen sävelet. Uutisten jälkeen naapuri lähtisi kävelyille. Meidän pitäisi mennä joko ennen tai jälkeen, ettemme joutuisi jutulle.

– Vieläkö sinulla on huono olo? Sonja kysyy ja koskettaa otsaani.

– Vähän huimaa. En taidakaan jaksaa lähteä nyt heti.

Sonja huokaa ja nousee seisomaan.

– No, nähdään sitten myöhemmin.

Hän pujahtaa pimeään aamuun, minä riisun ulkovaatteet ja sytytän lampun.

Avaan ja radion kyhään voileivän. Siinä on askareta kylliksi. (K: 51.)

Sonja lähtee lenkille yksin. Hänet kuvataan teoksessa energisenä ja ahkerana. Sonja kannustaa eristäytyvää ja passiivisuuteen taipuvaa Vekaa aktiiviseksi sekä edustaa

kaikkea, mitä Veka voisi olla, jos sairaus ei rajoittaisi häntä. Sonja esimerkiksi muistuttaa tasaisin väliajoin, että ”ulkoilu virkistää ja kohottaa mielialaa” (K: 55), mikä saa Vekan ulkoilemaan joka päivä, vaikka hän ei ehkä muuten jaksaisi. Urheilun lisäksi Sonja kannustaa Vekaa parempiin suorituksiin myös muilla elämän osa-alueilla ja edustaa tietynlaista perfektionismia. Tästä kertoo esimerkiksi se, että Sonja on palannut Vekan elämään pitkän tauon jälkeen kannustamaan tätä suoriutumaan hyvin ylioppilaskirjoituksista.

Ylioppilaskirjoitukset ovat käynnistäneet prosessin, jossa Veka on sairastunut anoreksiaan ja alkanut jakautua Sonjaksi. Voi tulkita, että Sonjasta on anoreksian personifikaationa tullut Vekan kaksoisolento, koska Veka on siirtänyt itsensä ulkopuolelle kaksoisolentoon ne osat ja tunteet, joita hän ei ole pystynyt itsessään käsittelemään. Jakautumisesta vihjaa myös esimerkiksi se, että Sonjan oma persoona ei juurikaan tule esiin, vaan Sonja ennemminkin toimii Vekan kannustajana ja eteenpäin työntävänä voimana, kuten edellisessä katkelmassa. Sonja ei esimerkiksi halua nukkua päivisin ja patistaa Vekaa tutkimaan ja opiskelemaan.

Lukijalle ei silti ole vielä selvää, onko Sonja teoksen maailmassa todellinen henkilöahmo vai ei, vaikka romaani antaa useita vihjeitä Sonjan kaksoisolentoluonteesta. Sonja mainitaan kursivoidun jakson jälkeen ensimmäisen kerran ensimmäisessä Vekaa käsittelevässä luvussa, jossa Veka katsoo vanhemmiltaan saamiaan perhekuvia. Veka ei kerro näkevänsä omaa kuvaansa, vaikka muista perheenjäsenistä on kuvia. Sen sijaan ”reunimmaisena hyllyllä hymyilee tuoreena ylioppilaana Sonja” (K: 55). Sonjan voi tulkita olevan Vekan sijasta kuvassa, koska Sonja on ottanut isomman roolin Vekassa ylioppilaskirjoitusten aikana, jolloin perfektionistiset, tunnolliset ja itseä kohtaan ankarat piirteet ovat korostuneet Vekassa.

Lukija saa lisää tietoa Sonjasta, kun Veka muuttaa yksin suvun mökkiin Louhurantaan. Vaikka Veka haluaa eristäytyä ja olla yksin, Sonja vaikuttaa silti olevan läsnä kaikkialla ja kaikessa, missä Vekakin. Sonjan läsnäolo jopa Vekan ollessa yksin tulee ilmi ensimmäisiä kertoja, kun Veka tutustuu Louhurannassa naapuriinsa Olliin ja louhurantalaisesta isästään huolehtivaan Emiliaan. Olli ja Emilia kyselevät Vekalta hänen yksityiselämästään, töistään ja kodistaan. Veka ahdistuu kysymyksistä ja vastaa välttelevästi. Hän kuitenkin lopulta kertoo, ettei viihdy kaupunkikodissaan,

vaan haluaisi eristäytyä ja asua täysin omavaraisesti mökissä syrjäseudulla kasvattaen itse ravintonsa (K: 148).

– – Pään sisälle tulee tilaa, ja muistot kurkistavat koloistaan. Niiden reittejä katkovat väsymyksen uurteet, mutta aivojen perukoiltakin kuvat loistavat kirkkaina heti kun suostun niitä katsomaan: Sonja ja minä kääntämässä keväällä kasvimaata lapsuudenkotini takapihalla. Vastanostetut porkkanat, perunat ja kaskinauriit syysauringon alla. Niityt pyöräretkien varrella, kotona katonrajassa kuivuvat nokkosten niput ja takan päälle levitetyt vuohenputkien ja maitohormien lehdet. (K: 148–149.)

Veka katoaa Ollin ja Emilian kysymyksistä oman päänsä sisään. Hän alkaa muistella aikaa, jolloin hän ja Sonja ovat viettäneet aikaa luonnossa. Omavarainen elämä on silloin tuntunut mahdollisesta, mutta enää se ei onnistu Vekan sairauden huonontumisen takia. Vaikka Veka muistelee aikoja, joina hän on saanut nauttia haaveilemastaan yksinäisyydestä, Sonja on silti läsnä muistoissa. Veka ei kerro Ollille ja Emilialle, että on joskus ollut lähempänä unelmaansa kuin nyt. Olli ja Emilia ihmettelevät Vekan tavoitteita ja keskustelevat jutustelevaan sävyyn:

– Aika kovia tavoitteita, Olli sanoo. – En selviäisi viikkoakaan ilman sähköä. Tai selviäisin, mutta ankeaa olisi.

– Sama täällä, Emilia lisää. – Ja ihmisten on pakko saada kahvia. Ja suklaata. Ja jos ei muuta, niin suolaa.

– Eipä siitä mitään tullutkaan.

Meidän olisi pitänyt lähteä yliopistolta aiemmin, Sonja totesi palattuani sairaalasta ensimmäisen kerran. Tuhlasimme vuosia tutkimuksiin, jotka kuka tahansa teoreetikko olisi voinut tehdä.

– Etkö Louhurannassa elä melkein niin? Emilia kysyy. (K: 149.)

Veka palaa muistoissaan Sonjan sanoihin: ”Meidän olisi pitänyt lähteä yliopistolta aiemmin” ja ikään kuin irrottaa itsensä Ollin ja Emilian keskusteluista. Veka ei kerro muille, miten paljon häntä todella harmittaa se, ettei hän ehtinyt terveempänä muuttaa syrjäseudulle. Hän ei myöskään kerro, että olisi muuttanut maalle Sonjan kanssa, vaan välttelee aihetta Emilian kysyessä ja antaa ymmärtää, että tavoitteet ja unelmat omavaraisuudesta koskettavat vain häntä.

Veka on hyvin rasittunut kyläilystä Ollin luona ja palaa mökkiinsä yksin. Vekaa hermostuttaa, ja hänen päässään vilisee ajatuksia: ”Miksi minut pyydettiin mukaan. Haluanko mennä seuraavallakin kerralla. Puhuinko liikaa. Ihmisten luota ei selviä ilman ruodittavaa.” (K: 152.) Ajatukset pyörivät Vekan päässä ja hänen on vaikeaa rentoutua, minkä takia hän siirtyy porstuaan hengittämään ulkoilmaa. Veka ei ole aiemmin kuvannut Sonjan olevan fyysisesti läsnä, vaan Sonja on esiintynyt ainoastaan Vekan muistoissa ja puheissa. Väsyttävä vierailu kuitenkin aiheuttaa Vekassa jakaantumisen kokemuksen ja Veka kuvaa ensimmäistä kertaa Sonjan fyysisistä läsnäoloa:

Seison ylimmällä portaalla, kun Sonja tulee. Tunnistan hänet heti pimeässä tuulessakin, mutta ehdin tovin miettiä mitä tehdä. En ole koskaan halunnut häntä Louhurantaan. Rinne, järvi ja niihin liittyvät muistot ovat minun.

Kun hän astuu portaalle ja kietoo käsivartensa ympärilleni, minun tulee hetkessä lämmin. Hän painaa poskensa olkapäätäni vasten.

– Kai saan tulla? hän kysyy.

Tietysti. (K: 153.)

Katkelmassa Sonjan läsnäolo tuntuu Vekasta hyvältä. Vekalle tulee Sonjan syleilystä lämmin ja hän kutsuu Sonjan sisälle, vaikka ei ollut aikonut päästää tätä Louhurantaan. Jos Sonjan tulkitsee representoivan Vekan anoreksiaa, katkelmassa Veka antaa periksi sairaudelle ja hyväksyy sen läsnäolon. Koska Veka on psyykkisesti kuormittunut vierailusta, hänen on vaikeampi vastustaa Sonjaa, joka näyttäytyy katkelmassa positiivisena, rauhoittavana ja lohduttavana.

Sonjaan liittyvät tunteet tai muistot eivät kuitenkaan ole Vekasta ainoastaan positiivisia, vaan Veka kokee Sonjan usein myös painostavana ja kylmänä. Tämä ilmenee esimerkiksi, kun Olli ja Sonja rinnastuvat toisiinsa niin, että Olli tuntuu lämpimältä tuelta suhteessa Sonjaan. Rinnastuminen tapahtuu, kun Veka pyöräilee Louhurannassa kauppaan. Matka osoittautuu liian raskaaksi ja aiheuttaa Vekalle rytmihäiriöitä. Olli sattuu paikalle ja auttaa Vekaa. Veka on lähes tiedottomassa tilassa, mutta hän havainnoi ympäristöä ja tukea, jonka saa Ollin hartioista: ”Tuuli tunkee käsivarsien alle ja levittää ne siiviksi. Tuuli on toisenlainen kuin Sonjan saapuessa, yhtä vahva mutta

lämmin. Kohoan portailta ilmaan, tuuli muuttuu hartioiksi joiden varassa pystyn laahustamaan. Auton ovia auotaan, minua käännellään, joku tukee niskaani.” (K: 155.)

Sonja on Vekan maailmassa henkilöahmo, mutta hahmo esittää kuvainnollisesti Vekan sairauteen liittyvää ruumiillista kokemuksellisuutta. Sonjan hahmo kuvaa ruumiillisen henkilöahmon muodossa, miltä syömishäiriö tuntuu Vekalle. Personifikaation ruumiillisuus linkittyy ruumiin fenomenologian näkökulmaan, jonka suomalaisia syömishäiriöromaaneja tutkinut Hanna Mikkola (2012: 38) toteaa purkavan mielen ja ruumiin rajoja sekä hahmottavan ruumiin elettyä ja koettuna todellisuutena.

Askel askeleelta kuljen hitaammin. Hänen [Sonjan] sormensa kulkevat poskelle ja leualle, piirtävät ihoa ja luiden kaaria. Lopulta me kuulumme yhteen. En tiedä, sanooko hän sen ääneen vai olenko liian monta kertaa päätenyt ajattelemaan niin. (K: 294.)

Sonjan hahmo purkaa Mikkolan (2012: 38) osoittamalla tavalla Vekan mielen ja ruumiin vastakkainasettelua törmäyttämällä psyykkisen sairauden fyysiseen kokemukseen tai tuntemukseen. Näin tapahtuu oheisessa katkelmassa, jossa Sonjan kosketus saa Vekan ja Sonjan sulautumaan yhteen. Vaikka tekstissä kuvataan vain fyysisiä tuntemuksia, Sonjan läsnäolo kuvastaa psyykkistä sairautta. Katkelmassa Veka alkaa kokea anoreksian osaksi itseään. Sonja saa Vekan jopa ajattelemaan, että he kuuluvat yhteen. Se vahvistaa tulkintaa, että Sonja on Vekan osa, joka esitetään Vekan hahmon ulkopuolella.

Sonjan ei eksplisiittisesti kuvata vaikuttavan Vekan mielenterveyteen, koska Veka päättää kertojana ja fokalisoijana, mitä lukija saa tietää Sonjasta tai hänestä itsestään. Vekan fokalisoima minäkerronta myös vahvistaa tulkintaa Sonjasta kaksoisolentona. Markku Envallin (1988: 28) mukaan kaksoisolentotarinat esitetään tyypillisesti kokijan kertomana tai näkökulmasta, minkä takia lukija ei voi olla varma kaksoisolennon todellisuudesta teoksen maailmassa. Minäkertojan käytön takia myös muiden henkilöahmojen havainnot kaksoisolennosta eivät todista kaksoisolentoa todeksi, koska kertoja voi kertoa havainnoista haluamallaan tavalla (em.). *Kivitaskussa* lukijalle ei ole täysin selvää, onko Sonjan hahmo teoksen maailmassa olemassa vai kuvitteleeko

Veka hänet, koska kaikki, mitä Sonjasta tiedetään, on suodattunut Vekan kerronnan kautta.

Hoitaja viittasi puheenvuoron ja selitti uusille tulokkaille, että sairaalaväki kehottaa kutakin potilasta keksimään nimen sisäiselle häirikölleen. Nimen avulla potilaat oppivat erottamaan, mitkä ajatukset ovat sairauden, mitkä heidän.

--

Sonja. Veka puhui Helenalle Sonjasta kerran, kun he ajoivat yliopistolta kotiin.

Äiti, muistatko sanonnan, jossa käsketään ottaa itseä niskasta kiinni? Veka kysyi. Sonja on se, joka ottaa. En minä. (K: 619–620.)

Veka ei ole minäkertoja katkelmassa, jossa käy ilmi, ettei Sonjaa ole fyysisesti olemassa. Katkelma on *Kivitaskun* loppupuolelta luvusta, jossa käsitellään useita henkilöahmoja yhtäaikaaisesti. Kerronta on samanlaista kuin alun Helenaa käsittelevissä luvuissa, joissa ulkopuolinen kertoja kuvaa hahmoja kolmannessa persoonassa. Katkelmassa hoitajan mukaan sairaalassa on tapana antaa sairaudelle nimi, jotta potilaat voivat erotella omat ajatuksensa sairauden ajatuksista. Sairaus personifioituu ja jo hetken kuluttua Veka antaa sairaudelle nimen Sonja sekä kertoo Sonjasta Helenalle.

Sonja ja Veka muodostavat yhdessä kokonaisen henkilöahmon, vaikka kerronnassa henkilöahmo on jaettu kahteen eri hahmoon. Kun lukijalle paljastuu, että Sonja ei ole teoksen maailmassa olemassa erillisenä yksilönä, teos paljastaa aiemmista vihjailuista poiketen suoraan kaksoisolentoihin liittyvän ongelman lukijalle. Envallin (1988: 29) mukaan jakautumisen kokemukset onkin tyypillistä esittää jakamalla henkilön kaksi eri puolta kahteen eri hahmoon ja vasta lopussa paljastaa lukijalle, että kaksi eri hahmoa ovatkin yhden hahmon eri olemuspuolia tai käyttäytymistapoja⁵. Näin tapahtuu myös *Kivitaskussa*.

⁵ Myös Dostojevskin Rikoksen ja rangaistuksen päähenkilöllä Raskolnikovilla on kaksi kaksoisolentoa, Svidrigailov ja Sonja. Envall (1988: 31) tulkitsee Raskolnikovin kaksoisolentoja hyvän ja pahan välisen ristiriidan ilmentymiksi ja hahmon eri olemuspuoliksi. Dostojevskin romaanin Sonja-kaksoisolennot tulee interteksti *Kivitaskun* Sonja-kaksoisolennot.

3.2 Olemme samanlaisia, talo ja minä – Minän ja maailman välisiä rajapintoja

Veka liikkuu useasti kaupunkiasuntonsa ja Louhurannan mökin välillä. Hän pakkaa tavaroitaan kaupungissa ja suunnittelee muuttavansa pysyvästi Louhurannan mökkiin, koska saa olla siellä rauhassa. Kuten jo edellä mainitsin, Veka on päätenyt ensimmäistä kertaa pitkän tauon jälkeen Louhurantaan sattumanomaisesti. Hän on ollut matkalla sairaalaan, mutta onkin jäänyt bussiin istumaan ja matkustanut Louhurantaan. Vekan ei kuvata tekevän päätöstä tietoisesti, vaan hän ennemminkin ajautuu mökille. Päätökseen vaikuttaa myös, että Veka ei halua sairaalaan tai ylipäättänsä tulla autetuksi.

Louhurannassa hän saa olla rauhassa.

Aiemmin kotitalossa sai kulkea rauhassa, nyt on aina vaara ajautua kuulumistenvaihtoon. Ja autetuksi. En tahdo apua oven avaamisessa. Tai kassien kantamisessa. Tai liikkumisessa. Syömisessä. Avuntarve johtaa sairaalaan, ja sinne minä en mene. (K: 59)

Katkelma paljastaa Vekan sairauden tilan lukijalle. Aikaa ilmaiseva adverbiaali ”nyt” osoittaa, että Vekan tila on muuttunut suhteessa aiempaan. Hän on saanut terveenä kulkea rauhassa kiinnittämättä huomiota, mutta sairaus on tehnyt hänestä muiden silmissä avuttoman. Veka ei itse kerro tai ajattele, että hän olisi avuntarpeessa, mutta tieto välittyy lukijalle minäkerronnan lävitse siitä hetkessä, jossa hahmo elää ja havainnoi. Katkelmasta esimerkiksi käy ilmi, että Veka tarvitsee apua oven avaamisessa, mistä voi päätellä, että Veka on hyvin heikossa fyysisessä kunnossa.

Vekan halu eristäytyä Louhurantaan kumpuaa sairauden kehittymisestä huonompaan suuntaan ja ristiriitaisesta suhteesta avuntarjoajia kohtaa. Hän haluaa pois kaupungista ihmisten luota, koska pelkää, että jos naapurit huomaavat hänen sairautensa, hän joutuu autetuksi tai hänet otetaan sairaalaan vuodeosastolle. Toisaalta Veka myös ymmärtää, ettei enää pärjää yksin. Sama ilmiö toistuu, kun Vekan sisko Pike yrittää tarjota Vekalle apuaan, jota Veka ei haluaisi vastaanottaa, tai kun naapuritalon Olli tarjoutuu auttamaan Louhurannan kunnostuksessa ja Veka vain odottaa, että Olli lähtisi.

Vekan kokemus sairaudesta ei peilaudu Helenan kokemuksen lailla suoraan luonnon kiertokulkuun tai vuodenaikojen vaihteluun, mutta myös Veka projisoi kokemustaan sairaudesta ympäröivään maailmaan. Ero Helenan hahmoon syntyy, kun Veka rinnastaa

kertojana itse itsensä ympäristöön, kun taas Helenasta rinnastuksia tekee ulkopuolinen kertoja. Vekan syklistesti toistuva liikkuminen joko paikasta toiseen tai mökin seinien sisäpuolella rinnastuu allegorisella tasolla sairauden liikkumiseen ja muunteluun.

Rinnastukset osoittavat paikkojen temaattisen ja kuvallisen latautuneisuuden.

Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa Vekan ja mökin välille rakentuu analogia:

Kahlaan sitä [mökkiä] kohti, sydän muljahtelee jalanjäljissä. Olemme samanlaisia, talo ja minä, alimmat hirtemme pehmenevät ja horjumme tuuleniskusta. Minun ei missään tapauksessa olisi pitänyt tulla. Mitä teen, jos en saa avainta kääntymään lukossa? Jos sydän tekee lakon? (K: 82.)

Kaunokirjallisuudessa paikkoja käsitelleen Ulla Salmen (2003: 224) mukaan paikoista on mahdollista hahmottaa samankaltaisia tekstuaalisia rakenteita kuin henkilöahmoista, minkä takia paikat täydentävät ja heijastavat henkilöahmojen kokemuksia. Katkelmassa Veka samaistuu Louhurannan mökkiin. Hän kokee sairautensa mökin kautta pehmenevinä hirsinä ja huojumisena tuulessa. Lahoava lukko rinnastuu lakkoilevaan sydämeen. Louhurannan mökki heijastelee Vekan kokemuksia, ja mökistä rakentuu hänelle peilikuva, koska paikka täydentää Vekan tuntoja sairaudesta.

Mökki rinnastuu sairastuneeseen Vekaan, koska se on rapistunut ja huonossa kunnossa. Se on ränsistynyt, koska siellä ei ole asuttu Helenan nuoruusvuosien jälkeen. Veka on niin huonossa kunnossa, ettei voi juurikaan kunnostaa mökkiä tai ylipäättänsä liikkua Louhurannassa ja pitää huolta itsestään. Hän tukeutuu pakon edessä Emiliaan ja Olliin. Mökkiin liittyvä peilirakenne vahvistuu, kun Emilia ja Olli huolehtivat sekä mökin kunnostuksesta että Vekan auttamisesta. Olli esimerkiksi vuoroin kunnostaa ränsistynyttä mökkiä ja vuoroin kuljettaa Vekaa terveyskeskukseen. Emilia auttaa Vekaa hankkimaan ruokatarvikkeita mökille sekä kyselee alati Vekan voinnista.

Vekan sairaus ilmenee *Kivitaskussa* personifioituneen mökin lisäksi värien kautta, mutta myös väreissä on keskeistä niiden esiintyminen suhteessa Louhurannan mökkiin. Vekan fokalisoimassa kerronnassa verrataan esimerkiksi Louhurannan värejä sairaalan vuodeosaston väreihin niin, että sekä Louhurannasta että sairaalasta tulee peilejä, joista Vekan kokemukset ja tuntemukset heijastelevat. Paikat näyttäytyvät Vekalle

vastakohtaisina vaihtoehtoina. Värit osoittavat paikkojen vastakohtaisuuden, koska värien avulla luodaan paikkojen erottelu ja analogia. Katkelma nousee esiin merkityksellisenä, koska muualla teoksessa värejä kuvataan neutraalimmin.

Louhurannassa oli vain neljä väriä, mutta niistä syntyi maailma: lumi, lehtipuiden purppura, havunvihreä, taivaan ja järven eteläisten rantojen sininen. Sairaalan osastolla on vain neljä väriä, mutta ne riittävät latistamaan kaiken: lakananvalkoinen, metallinkirkas, suojaverhojen vihreä ja jälkiruokakiisselin punainen.

– Koeta nyt säästyä flunssalta, sydän on muutenkin kovilla. (K: 65)

Katkelmassa värit ovat metonyymisessä suhteessa paikkaan ja tilaan, minkä takia myös värit välittävät kuvaa Vekan sairaudesta. Sairauteen liittyvä fyysisyys tulee ilmi vasta lääkärin kehotuksessa välttää flunssa heikon sydämen takia. Louhurannan värit liittyvät luontoon ja Vekan mukaan ”niistä syntyy maailma”. Sairaalan värit puolestaan ovat Vekan mielestä latistavia. Ne eivät ole luonnollisia tai luontoon liittyviä värejä, vaan Veka yhdistää ne erilaisiin sairaalan elementteihin. Värit ovat selkeästi hierarkkisia ja Veka pitää Louhurannan värejä parempina kuin sairaalan, mikä kuvaa Vekan vointia näissä eri miljöissä.

Värit toistuvat myös myöhemmin teoksessa esimerkiksi, kun Veka ei saa Louhurannassa unta ja päättää siivota isoäitinsä Kertun kammarin. Kun hän avaa kammarin oven, hänen kasvoilensa ”hulmahtaa kylmyys, outo haju, valoa ja valkoisia varjoja” (K: 175). Veka pelästyy omituisista synesteettistä kokemusta ja pakenee kauhuissaan ulos mökistä. Mökin ulkopuolella Veka törmää Olliin, jolle hän yrittää selittää kokemustansa samalla, kun talon kuvataan hengittävän hänen vieressään ja odottavan, että hän jää yksin. Olli kuitenkin tulee sisälle katsomaan.

Kamarin lattiaa peittää repaleinen, likaisenvalkoinen matto. Se on kiipinyt seinänvierille ja jatkanut matkaa kohti kattoa kaikkialla missä on pystynyt. Matto peittää tuolinjalat, pöydänjalat ja kirjahyllyn alimmat tasot tavaroineen. – –

– Taitaa olla lattiasieni, hän [Olli] toteaa.

Seinillä kupruilevan kasvuston lomasta ei enää erota syksyisen järven harmaata väriä, jolla isä kamarin siveli innokkaana vävypoikana ensimmäisenä kesänään Louhurannassa. (K: 178)

Katkelmassa lattiasieni on valloittanut ja tuhonnut osan Louhurannan mökkiä. Sieni on valloittanut kamarin seinät ja piilottanut alleen siniharmaan maalipinnan. Jos Vekan tulkitsee edellä osoittamalla tavalla rinnastuvan mökkiin, voi lattiasientä lukea Vekan sairauden liikkumisena ja muunteluna samaan tapaan kuin Sonja-personifikaation ilmestymistä. Vekan analoginen suhde mökkiin nousee tulkinnan kannalta merkittäväksi, koska lukija saa Vekan tilasta tietoa mökin kuvaukseen liittyvän peili- eli *mise en abyme* -rakenteen kautta. Peilirakenne poikkeaa muusta kerronnasta, mutta myös Vekan suhde Sonjaan on erilainen, kuin Vekan suhde muihin romaanin henkilöihin. Sonjaan ja mökkiin liittyvät erityispiirteet osoittavat niiden symboliset funktiot. Kerronnan aukot ja upotukset, peilirakenne sekä kahden hahmon muodostama, sekava konstruktio rinnastuvat Vekan mielen kaottisuuteen ja sairauden muunteluun.

4 Sergei

Sergei Gelovani-Volkonskista kertovat luvut alkavat vuodesta 1849. Sergei edustaa Mustasalmen suvun toista sukupolvea. Sergei on kritisoinut maaorjuutta Venäjällä ja hänet on tuomittu kansankiihottamisesta keisari Nikolai I:tä vastaan. Sergei on vangittuna ystäviensä kanssa pietarilaiseen tyrmään, josta heidät viedään teloituslavalle. Vangit luulevat kuolevansa, mutta kuolemantuomio perutaan viime tipassa ja heidät lähetetään kaivoisvangeiksi. Sergei päätyy kaivosvangiksi Suomeen, tarkemmin sanottuna Louhurantaan.

Sergei on erilainen kuin muut kaivosvangit tai maaorjat. Hän on kotoisin rikkaasta suvusta Rjabinasta, läheltä Moskovaa. Hän on opiskellut fysiikkaa insinööriopistossa ja sittemmin siirtynyt ”yliopistoon haihattelemaan filosofian pariin” (K: 104). Sergei kuitenkin oppii tekemään fyysistä työtä ja sulautuu joukkoon. Hän ei mielellään kerro muille taustaansa tai edes nimeänsä. Sergei saa työparikseen isäntäänsä puukottaneen Albert Stepanovin. Miehet joutuvat louhimossa onnettomuuteen, jossa Albert kuolee ja Sergei vahingoittaa jalkansa. Sergei valehtelee onnettomuuden jälkeen vartijoille olevansa Albert, koska Albertin tuomio on lyhyempi kuin Sergein.

Sergei alkaa käyttää Albertin nimeä, mutta huijaus muuttaa sen lisäksi Sergein koko identiteettiä, koska Sergein on jäljiteltävä Albertin olemusta ja ajatuksia. Huijaus vaikuttaa myös Sergeitä käsittelevien lukujen kerrontaan. Sergei on ennen onnettomuutta Vekan tavoin fokalisoiava minäkertoja, mutta onnettomuuden ja identiteetin ryöstön jälkeen fokalisoiava minäkeroja vaihtuu Albertiksi, vaikka kyseessä on koko ajan näennäisesti sama henkilöhahmo. Hahmo koostuu sekä Sergeistä että Albertista niin, että Sergei vaihtuu onnettomuudessa Albertiksi, joka kuitenkin kuulee Sergein äänen päänsä sisässä ja tasapainoilee kahden eri identiteetin välissä.

Käsittelen tässä luvussa Sergein henkilöhahmon jakautumista Sergeiksi ja Albertiksi. Erittelen ensin tilannetta, jossa Sergei varastaa Albertin identiteetin ja hänen mielensä jakautuu Sergeiksi ja Albertiksi. Sitten analysoin tarkemmin tapoja, joilla kaksoisolento ilmenee Sergein henkilöhahmossa. Vaikka henkilöhahmo koostuu sekä Sergeistä että Albertista ja muut hahmot kutsuvat häntä onnettomuuden jälkeen Albertiksi, käytän muutoksia analysoidessani selkeyden vuoksi nimeä Sergei, joka on hahmon

alkuperäinen nimi. Lisäksi mainitsen sitaattien yhteydessä, onko kertoja sillä hetkellä Sergei vai Albert, ja tarvittaessa olen lisännyt hahmon nimen hakasulkeisiin.

4.1 Paikanvaltaus

Sergeistä kertovaa ensimmäistä lukua edeltää kursiivilla kirjoitettu jakso. Olen aiemmin tutkielmassani lukenut Helenan ja Vekan lukuja edeltäviä katkelmia lukuohjeina henkilöahmoille. Myös Sergeitä käsittelevä katkelma ohjaa henkilöahmon tulkintaa. Jaksossa Sergei toteaa kertovansa vankilassa kirjailijanammattistaan vain pakon edessä. Silloinkin virkailijat suhtautuvat häneen huvittuneesti. Aiemmin hän on kuitenkin kertonut ammatistaan ylpeästi. Jaksossa käy ilmi, että Sergei on joutunut vastuuseen teoistaan ja hänet on vangittu romaaninsa takia.

*Kun ulkopuolella kerroin olevani kirjailija, sanat värisyttivät rintakehää.
Piti keskittyä, etteivät suupielet olisi kääntyneet itseriittoiseen hymyyn. Se hävetti.
Taistelijahan minä olin, kirjailija vain välineellisistä syistä.*

*Vankilassa kerron ammattini vain pakon edessä. Se kirjoitetaan
mustekynällä yhä uusiin papereihin heti nimeni ja syntymäaikani perään, ja
messinkinappinen kirjoittaja hymähtää kyllästyneenä tai huvittuneena.*

*Romaanihenkilöni tiesivät kaiken ja olivat rohkeita tarvittaessa kuolemaan
saakka. Uskoin pystyväni samaan. Nyt joudun vastuuseen, vaikka ilman heitä en
ole kukaan. (K: 89.)*

Sergei ajaa romaanillaan maaorjien vapautusta. Hänet on tuomittu kaivosvangiksi, koska romaania on pidetty kansankiihotuksena. Hän ajattelee jaksossa olevansa ennemmin taistelija kuin kirjailija, koska hänellä on poliittinen agenda, jota hän vain tavoittelee kirjallisin keinoin. Vaikuttamistyön työkaluja ovat romaanin henkilöahmot, jotka Sergein mukaan tietävät kaiken, eivätkä pelkää kuolemaa. Sergei uskoo olevansa henkilöahmojensa lailla älykäs ja rohkea, mutta hän myös syyttää vankeudesta romaaninsa henkilöahmoja, koska kokee, että ilman heitä hän ei ole kukaan.

Jakso sitoo Sergein identiteetin hänen romaaninsa henkilöahmoihin. Sergei ei pode teoistaan huonoa omatuntoa tai problematisoi vankeuttaan, koska hän kokee henkilöahmojen aiheuttaneen vangituksi tulemisen. Todellisuudessa Sergei on itse luonut romaaninsa henkilöahmot ja joutunut kirjoittamansa tekstin takia vankilaan.

Henkilöhahmoista tulee osa Sergeitä, kun Sergei kokee kantavansa vastuuta heidän teoistaan. Henkilöhahmot tavallaan toimivat Sergein kaksoisolentoina ja ennen kaikkea peilikuvina, koska ne ovat Markku Envallin (1988: 14) teoretisoimalla tavalla yksilöstä irrottautuneita osia, jotka vahvistavat Sergein identiteetin häilyvyyttä.

Sergei tapaa louhimolla maaorja Albertin. Kun Sergei tapaa Albertin ensimmäisen kerran, hän kertoo tälle koko nimensä, mitä ei yleensä tee. Kohtaaminen osoittaa, että heidän välillään on jotakin erityistä. Myöhemmin miehet työskentelevät louhimolla yhdessä ja kuljettavat valtavaa kiveä. Köyhistä oloista tulevan Albertin saappaat ovat kuitenkin niin kuluneet, että ne luistavat kiven painosta ja kivi alkaa vyöryä Albertin päälle. Sergei ”hyppää Albertin tilalle”, mutta ei pysty estämään onnettomuutta ja Albert kuolee kiven pudotessa hänen päällensä. (K: 108.) Albertin tilalle hyppääminen onnettomuudessa ennakoi tilannetta, jossa Sergei hyppää Albertin identiteetin paikalle ja Albertista tulee Sergein kaksoisolento.

Onnettomuuden jälkeen Sergei huomaa, että hänen jalkansa on jäänyt jumiin kiven alle ja tuntee kivun, joka on ”suurempi ja samalla kaukaisempi kuin mikään kipu koskaan ennen.” Kivi makaa Sergein jalan ja Albertin ruumiin päällä. Sergei kokee, että kivi katsoo häntä Albertin puolesta silmiin ja toistaa Albertin äskettäin sanoman lauseen: ”en minä tänne aio jäädä”. Seuraavaksi vartijat tulevat onnettomuuspaikalle ja alkavat kysellä Sergeiltä tapahtumien kulkua sekä hänen ja Albertin nimiä. (K: 108.)

Humalapään puukonhuitaisu, pieni naarmu tilanherran kyljessä.

Kohtalokkaat virkkeet joissa päähenkilöni vaati keisaria kansan tuomittavaksi, lentolehtiset joissa omalla nimelläni julistin tyrannian vielä kaatuvan. Kumpi meistä oli pahempi, kummalle määrättiin pitempi tuomio?

– Albert, kuiskaan. – Albert Stepanov. Maaorja.

– Kuka oli toverisi?

– Sergei Gelovani-Volkonski.

– Mikä mies hän oli?

Väitti olevansa kirjailija. (K: 108–109.)

Sergei valehtelee vartioille olevansa Albert. Sergei laskelmoi, että tilanherraa puukottaneella Albertilla on lyhyempi tuomio kuin hänellä. Kun Sergei väittää olevansa

Albert Stepanov ja sanoo uuden nimensä ensimmäisen kerran ääneen, hän jakautuu kahdeksi. Jakautumisen tuloksena Albertista tulee Sergein kaksoisolento ja molempien henkilöhahmojen yhdistelmä korvaa aiemman alkuperäisen Sergein. Alkuun Sergei tiedostaa tekonsa ja tietoisesti esittää toista henkilöä.

Vartija kertoo minulle [Sergeille] että Sergei [Sergeiksi luultu Albert] haudattiin leirin lähelle kahden ison kiven väliin, pehmeään paikkaan, matalalle. Kun ruumis olisi käynyt siistimmäksi, hänet siirrettäisiin Gelovani-Volkonskin sukhautaan. Ajattelin maaorjaa ylpeässä mausoleumissamme ja kahden häntä.

Albertin vähäiset tavarat tuodaan minulle [Sergeille]. Rohdinpaita, rikkinäiset housut ja yllättävän hyväkuntoiset saappaat. Niitä hän [Albert] siis säästi käyttäessään vanhoja vihoviimeiseen loppuun.

Vasta Albertin omaisuuden saatuani tajuan menettäneeni omani, tarkoin vaalitun. (K: 113.)

Sergei todella tajuaa vallanneensa Albertin paikan vasta, kun Albertin tavarat toimitetaan hänelle. Katkelmassa käy ilmi, että Sergei ymmärtää menettäneensä omaisuutensa. Omaisuus laajenee käsittämään koko Sergein minuuden ja identiteetin, sillä Sergein on jatkossa esitettävä olevansa Albert. Sergei esittää toista kuin mitä tietää olevansa ja on näin ollen Envallin (1988: 38) kaksoisolentoteorian mukaisesti sekä kahdennus että väärennös alkuperäisestä. Sergei luo Albertista itselleen uuden henkilöhahmon *Kivitasku*-romaanissa, kuten on aiemmin luonut *Kivitaskun* maailmassa kirjoittamansa romaanin henkilöhahmot.

4.2 Jakautunut identiteetti

Onnettomuuden jälkeen Sergei, joka valehtelee muille olevansa Albert ja käyttää Albertin nimeä, viedään toipumaan Riutanlahdenkylään Maarian ja Katinkan mökkiin. Maaria on kylän parantaja ja Katinka hänen tyttärensä. Sergein sääriluu on murtunut ja hän on huonovointinen, mutta pikkuhiljaa Maaria ja Katinka saavat hänet taas parempaan kuntoon ontumista lukuun ottamatta. Sergei ei voi ontumisen takia enää työskennellä kaivoksessa, minkä takia hän jää Riutanlahteen auttamaan kyläläisiä. Vaikka Sergei on vanki, hänet otetaan osaksi kyläyhteisöä. Sergei lähentyy erityisesti nuoren Katinkan kanssa, joka on ihastunut häneen.

Sergein hahmo on jakautunut Sergeiin ja hänen kaksoisolentoonsa Albertiin niin, että molemmat henkilöahmot ovat teoksen maailmassa yhden henkilöahmon sisällä. Vaikka Sergei omaksuu Albertin identiteetin vain lyhentääkseen tuomiotaan, Albert alkaa elää hänen mielessään. Kerronta vaihtuu jakautumisen jälkeen siten, että minäkertojana toimii aiemmasta poiketen Albert, joka viittaa nyt Sergeiin yksikön kolmannessa persoonassa ja itseensä yksikön ensimmäisessä. Molemmat henkilöahmot ovat läsnä erityisesti sellaisissa kohdissa, joissa Sergein ja Albertin taustat, taidot tai persoonat ovat ristiriidassa keskenään ja toinen hamoista alkaa täydentää toista. Kun Sergei ja Katinka keskusteleivat viljan kasvattamisesta, asiasta enemmän tietävä Albert ottaa jaetussa henkilöahmossa vahvemman roolin. Albert kertoo:

– Sehän on hyvä. Vilja taitaa kasvaa paremmin, kun maa muokataan kunnolla.

Sergei kuuntelee Albertin puheita ja levittelee käsiään. Hän [Sergei] on yhä allapäin henkilöllisyytensä menettämistä, ja turha häneltä [Sergeiltä] muutenkaan on kysyä neuvoa viljelyasioista. Katinka kipittää vieressäni ja kumoaan paidanhelmasta pikkumurikoita kyytiin. (K: 193.)

Katkelmassa Sergei vetäytyy apeana ja antaa Albertille tilaa kertoa maanviljelystä. Sergei on surullinen, koska hänet on julistettu kuolleeksi ja hän on menettänyt oman henkilöllisyytensä, nimensä, paikkansa sukuhaudassa sekä omaisuutensa. Sergei ymmärtää, että hän ei tiedä viljelystä yhtä paljon kuin Albert ja hänen kannattaa päästää kaksoisolento ääneen, jotta hänen todellinen henkilöllisyytensä ei paljastu. Näin ollen myös minäkertojan vaihtuminen tukee Sergein juonta ja uutta identiteettiä. Vaikka Sergei jäljittelee ja hyödyntää Albertin identiteettiä pelätessään paljastuvansa, hahmojen välinen suhde muuntelee teoksen aikana.

Sergei jää pidemmäksi aikaa taka-alalle ja Albert ottaa henkilöahmossa isomman roolin, kun *Kivitaskussa* kuvataan useamman luvun verran Riutanlahdenkylän normaalia arkea. Albert auttaa Maariaa ja Katinkaa parhaansa mukaan sekä käy usein Katinkan ja muiden lasten kanssa läheisellä Soutajainvuorella. Sergein ääni kuitenkin kuuluu hahmon mielessä jälleen, kun Sergein ja Albertin arvojen välille muodostuu ristiriita. Vähempiosaisesta perheestä tuleva Katinka on saanut kyläpäällikön pojasta

Jeremiasta ystävän. Albert on tyytyväinen ystävyystään, koska hän ajattelee, että ”köyhä tarvitsee suojelejan” (K: 185).

Ajatus kestää vain hetken mutta silti liian kauan. Onnettomuuden ja pitkän talven luhistama Sergei herää henkiin. Hän [Sergei] ravistaa mullan korvistaan ja puhisee ihoni alla, huomaa joutuneensa raajarikkoon ruumiiseen ja alkaa meltota. Raivopäissään hän [Sergei] tyrkkii lihaksiani niin, että kainalosauvat lipsuvat ja harottavat kuin lukin jalat.

– Onko kaikki hyvin, Albert? Katinka kysyy takanani. – Onko sinun vaikea päästä tästä?

Köyhä. Suojelejan. Kas kun ei kahleita kaulaansa! Sergei huutaa.

– Ei, vastaan [Albert vastaa] tytölle.

Hiki karehtii otsalla, kasvolihakset nytkähtelevät, kompastelen eteenpäin ja yritän kätkeä Sergein. Heimopäällikön pojan ansiosta tytönsintin ei ehkä tarvitse koko ikäänsä lämmittää vankiaittaa, muistutan hänelle [Sergeille].

Vaikka auktoriteetti pelastaisi yhden, miljoonat jäävät kurjuuteen, Sergei julistaa. (K: 185.)

Sergei kimpaantuu Albertin näkemyksestä, koska Sergei on alun perin saanut tuomionsa vastustaessaan keisarin valtaa ja auktoriteettia. Sergei on kirjoittanut poliittisia julkaisuja, joiden tarkoitus on ollut vapauttaa maaorjat maaherrojen vallasta ja edistää maaorjien kansalaisoikeuksia. Albertin ajatus Jeremian Katinkalle tuomasta taloudellisesta ja sosiaalisesta turvasta eroaa Sergein arvoista niin paljon, että ajatus saa Sergein heräämään. Sergei on niin voimakkaasti läsnä Albertin mielessä, että Albert kokee läsnäolon fyysisenä tyrkkimisenä.

Nihilisti, Sergei pärskähtää, tai pelkkä hölmö.

En vastaa mitään. Sergei vaikenee, Albert huohottaa ja joutuu lepäämään jo ennen metsänreunaa. (K: 186.)

Kun Sergei ja Albert keskustelevat Sergein pään sisällä, hahmojen puheita tai ajatuksia ei eroteta toisistaan repliikkiviivoilla. Ilmiö vahvistaa ajatusta hahmojen yhteensulautumisesta, mutta se osoittaa myös keskustelujen tapahtuvan henkilöhahmon pään sisällä. Keskustelut erottuvat romaanin muiden henkilöhahmojen keskusteluista, koska esimerkiksi toisessa luvussa käsittelemieni Vekan ja Sonjan keskustelut on

merkitty erikseen repliikkiviivoilla⁶. Sergein ja Albertin puheet tai ajatukset sekoittuvat toisinaan keskenään, eikä lukijalle ole aina selvää, kumpi henkilöahmoista on äänessä.

Kompleksinen hahmo mahdollistaa kolme erilaista tulkintaa: joko Sergei matkii tietoisesti edesmenneeltä Albertilta oppimiaan asioita tai hänen kuulemansa Albertin äänet ovat merkkejä mielen psyykkisestä järkkymisestä taikka sitten hahmo on maagisesti jakautunut molempien henkilöahmojen konstruktioksi, jossa hahmot ottavat vuorotellen erilaisia rooleja tilanteesta riippuen. Kaksoisolennon läsnäolo välillä heikkenee, mutta toisinaan Sergei vaikuttaa omaksuneen Albertin identiteetin kokonaan. Yhteensulautumisen ja irrottautumisen teemoja voi pitää kaksoisolennoille tyypillisenä, sillä esimerkiksi Envallin (1988: 10) mukaan kaksoisolennot muistuttavat toisiaan, mutta muistuttavuus ei kuitenkaan muutu samuudeksi. Suhteen jännitys muodostuu siitä, että erillisyyden supistuu, mutta ei häviä (em.).

⁶ Vekan ja Sonjan keskustelut ovat erilaisia kuin Sergein ja Albertin, koska Sonja esitetään teoksessa erillisenä henkilöahmona, joka representoi osaa Vekasta. Albert puolestaan ei ole enää onnettomuuden jälkeen erillinen henkilöahmo teoksen maailmassa.

5 Hahmojen väliset yhteydet

Kivitaskun peilirakenteet ja kaksoisolennot ilmenevät selkeimmin käsittelemieni Helenan, Vekan ja Sergein henkilöhahmojen kuvauksien kautta, mutta romaanissa on myös paljon muita keskeisiä henkilöhahmoja, joihin liittyvät analogiat heijastavat romaanin syklisesti toistuvaa rakennetta kokonaisuudessaan. Lähes kaikki teoksen henkilöhahmot ovat toisilleen sukua. Sukulaisuus sitoo hahmojen tarinoita yhteen, mutta sen lisäksi eri sukupolvia edustavat henkilöhahmot toistavat aiempien sukupolvien elämäntarinoita. Myös romaanin sairaudenkuvaukselle on tyypillistä toistuvuus, ja sairauskuvaukset rinnastavat sukulaiset toisiinsa, koska eri sairaudet toistuvat saman suvun sisällä samassa paikassa, Louhurannan mökissä. Ajalliset kerrostumat ja fokalisaation vaihtelu saavat Louhurannan näyttämään tilanteesta riippuen erilaiselta, mutta paikka kuitenkin pysyy samana kahdeksan sukupolven ja kahdensadan vuoden ajan ja toimii toistuvien elämäntarinoiden näyttämönä.

Luvussa 4 sivuamani kylänparantaja Maaria edustaa suvun vanhinta sukupolvea. Maaria on oppinut äidiltään erilaisia parannuskeinoja, -loitsuja sekä vanhoja, myyttisiä tarinoita, joita hän opettaa tyttärelleen Katinkalle. Katinka ja Sergei rakastuvat ja myöhemmin romaanissa saavat pojan, Eeron, joka saa vaimonsa Amandan kanssa tyttären, Kertun, joka oppii Maarian ja Katinkan säilyttämät kansanperinteet ja loitsut. Kerttu puolestaan laulaa ja kertoo tarinoita sekä loitsuja tyttärelleen Helenalle sekä tyttärentyttärelleen Vekalle. Loitsujen siirtyminen sukupolvelta toiselle ja samojen säkeiden toistuminen eri ajoissa kuvaavat *Kivitaskun* syklistä kokonaisrakennetta.

Kivitaskun syklinen rakenne muuntelee sukulaisten välisissä suhteissa monin eri tavoin. Katinka ja Sergei esimerkiksi siirretään 1800-luvun lopulla vankityövoimaksi Pietariin kokoamaan Lobanovin ruhtinasparin palatsia Louhurannasta tuodulla pallograniittikivellä (K: 314). Vekaa käsittelevässä luvussa kaksisataa vuotta myöhemmin, mutta teoksen kerrontarakenteessa aiemmin, Veka ja Emilia keskustelevat, kuinka vangit ovat todella siirtäneet pallograniittia Pietariin (K: 283–284). Veka, joka on syntymänimeltään Vera, rinnastuu Katinkaan, koska Lobanovin ruhtinas luulee Katinkaa tyttäreksensä Veraksi. Erehdys käy ilmi, kun Sergei kysyy Katinkalta, miksi ruhtinas auttaa heitä:

- Miksi? Kysyn. Miksi hän auttaa sinua?
- Meitä, Katinka sanoo ja hymyilee vähän. – Ruhtinas luulee minua tyttärekseen.
- Veraksi? Sergei kysyy Albertin ohi, mutta Katinka ei huomaa hämmästyä.
- Niin. Veraksi joka kaksi vuotta sitten hukkuu kanavaan. (K: 318– 319.)

Vekan elämäntarina noudattelee jo ennalta määritettyä ja ennustettua elämäntarinaa, koska Veka hukkuu kaimansa lailla romaanin lopussa. Myös Katinka kuolee yllättäen juuri, kun hän on päässyt perheensä kanssa Pietarista takaisin Louhurantaan. Maaria ei suostu uskomaan, että Katinka on kuollut. Myöskään Helena ei usko tyttärensä todella kuolleen.

Tarkastelen tässä luvussa *Kivitaskun* henkilöhahmojen välisiä yhteyksiä ja sukulaisia kaksoisolentoina. Analysoin ensin katkelmia, joissa henkilöhahmot toistavat tai muuntelevat aiempien sukupolvien elämiä ja kulkevat aiempien sukupolvien määräämiä reittejä. Sen jälkeen käsittelen sukulaisten välille syntyviä analogioita ja toistuvia rakenteita, jotka vesi sitoo toisiinsa, sekä analysoin teoksen loppua. Käsittelen erityisesti Vekan hukkumista suhteessa peilirakenteisiin ja muiden sukulaisten kohtaloihin.

5.1 Haaveeni ja sairauteni ovat verenperintöä – Suvussa toistuvat tarinat

Kivitaskun henkilöhahmoista rakentuu analogioita täynnä oleva sukuverkosto, jonka jäsenet sekä tietoisesti ajattelevat aiempia sukupolvia että tiedostamattaan toistavat aiemmin elettyjä elämäntarinoita. Hahmojen toisiinsa rinnastumista osoittavat esimerkiksi katkelmat, joissa hahmot kirjaimellisesti kulkevat toistensa jalanjäljissä ja kiipeävät Louhurannan vieressä sijaitsevalle Soutajainvuorelle vuoron perään kukin omassa ajassaan. Ensimmäisenä kuvataan, kuinka Sergei ja Katinka kiipeävät Soutajainvuorelle.

Ähellän ylöspäin. Polku on jo kauan sitten muuttunut pelkäksi uraksi, jota rikkovat yrmeät lohkareet, kielekkeet ja puunjuuret kuin lihavat käärmeet. Lapset hoputtavat minua, neuvovat ja viimein vetävät ja työntävät, näyttävät miten ruumis punnerretaan käsien varassa korkeammalle. He leiskauttavat pienet vartalonsa ketterästi kallionportaalta toiselle, minä hilaan itseäni hitaasti, kädet tärisyvät

uudenlaisesta ponnistuksesta. Taakkoja olen nostanut mutta en itseäni sitten lapsuuden, ja ruhoni tuntuu raskaammalta kuin mikään kuorma.

– Siihen tottuu, Katinka lupaa ja pompahtaa puolen mittansa verran louhulta toiselle, en ehdi edes nähdä auttaako hän liikettä käsillään. (K: 187–188.)

Sergei on satuttanut jalkansa luvussa 4 kuvaamassani onnettomuudessa ja hänen on vaikea liikkua. Sergei yrittää pysyä Katinkan ja muiden lasten perässä, mutta jää koko ajan joukosta jälkeen. Katinka on kiivennyt vuorelle aiemminkin ja etenee ketterästi ja kevyesti. Katkelmassa kuvataan, kuinka ”polku on jo kauan sitten muuttunut pelkäksi uraksi”, mikä osoittaa, että myös aiemmat sukupolvet ja kyläläiset ovat kulkeneet samaa polkua ja Sergei sekä Katinka toistavat aiempien sukupolvien askelia. Sergein huono fyysinen kunto ja vamman aiheuttama kipu tulevat ilmi katkelmassa, koska Sergei joutuu rasittamaan itseään enemmän kuin aiemmin. Vastakohta syntyy myös Sergein vaivalloisesta liikkumisesta suhteessa lasten ketterään kulkuun.

Kun Kerttu ei enää pystynyt pyöräilemään tai kävelemään Mustaseläntien päähän, menimme Soutajainvuorelle veneellä. Tuhdolla hän jaksoi istua hyvin, mutta perillä odottivat kauhut. Minä ja Pike vilistimme vuoripolulla, Kerttu ja äiti puuskuttivat perässä. Rinne koukistui yhä jyrkemmäksi, vuori työnsi kulmiaan polun neulasmaton läpi. Olin pieni ja kevyt, ponnahtin kiveltä toiselle. Viimeisinä vuosina Kertun täytyi pitkin matkaa istahtaa mättäälle huokaisemaan. Silti kävimme Soutajainvuorella joka kesä. (K: 271.)

Veka muistelee häntä käsittelevässä luvussa, kuinka hän ja Pike ovat lapsina käyneet Soutajainvuorella isoäitinsä Kertun kanssa joka kesä. Veka ja Pike rinnastuvat katkelmassa Kertun isoäitiin, Katinkaan, joka on aiemmassa katkelmassa kiivennyt nuoruudessaan vuorelle kevyesti Sergein edellä samalla tavalla, kuin Veka ja Pike Kertun edellä. Kerttu on tullut vanhaksi ja on fyysisesti heikossa kunnossa – samalla tavalla kuin Sergei. Veka palaa hetkeä myöhemmin muistoistaan nykyhetkeen, jossa hän kiipeää Soutajainvuorelle Emilian perässä. Emilia kiiruhtaa Vekan edellä kevätpuron lailla, kun taas Vekan on vaikea päästä eteenpäin ja hänen keuhkonsa ja sydämensä ovat vähällä pettää.

Emilia pujahtaa polulle. Erehdyn lähtemään heti hänen jälkeensä enkä voi enää hidastella, ettei Olli astuisi kantapäälleni. Nousu hengästyttää keuhkonpohjia

myöten ja vie kohta jo tajunnan rajoille, mutta onnistun peittämään pimeät hetket. Emilia kiiruhtaa edellä kuin kevätpuuro, mainitsee välillä jotain hämähäkin verkoista tai liukkaista kivistä, ihmettelee tikantikkaamaa keloja ja kyykistyy kiristämään kengännauhoja. Sitten hän rientää taas matkaan kuin Sonja aikoinaan hautausmaan portailta, pakoon vajavaisia lajitovereita. (K: 276.)

Kun Veka siirtyy muistosta nykyhetkeen, hän rinnastuu nuoren Katinkan sijasta vaivalloisesti kulkevaan isoäitiinsä Kerttuun sekä ontuvaan Sergeiin. Vaikka Emilia ei kuulu Mustasalmen sukuun, on hänen, Katinkan sekä nuorten Vekan ja Piken välillä analoginen suhde, joka sitoo myös Emilian osaksi *Kivitaskussa* kuvattua sukuverkostoa. Vekan samaistuminen eri sukulaisiin nuorena ja vanhana kuvaa, miten sukulaiset ovat toistensa kaksoisolentoja. Se myös kytkeytyy romaanin sykliseen aikakäsitykseen, jossa historia on luonnonkulun tavoin jatkuvan muuttumisen sijasta toistumista. Vekan elämäntarina muuttuu ja kehittyy, mutta hahmon kuvataan silti toistavan aiempia elämiä.

Helena eroaa Sergeistä, Kertusta ja Vekasta siten, että hän ajattelee aiempia sukupolvia paljon ja pyrkii tietoisesti erottautumaan niistä. Helena ei halua asua suvun omistamassa Louhurannan mökissä, vaan muuttaa viereiselle saarelle. Helenan halu lähteä Louhurannasta asettuu vastakohtaksi esimerkiksi Vekan toiveille muuttaa pysyvästi kaupungista Louhurantaan. Helenan ei myöskään kuvata kulkevan kenenkään jalanjäljissä Soutajainvuorelle, eikä Helena vaikuta kokevan itseään sairaaksi tai ainakaan Helenan kokemus sairaudesta ei välity lukijalle, koska Helena ei ole Vekan ja Sergein lailla minäkertoja ja havainnoi tuntemuksiaan.

Helena on käynyt saarella äidin kanssa monena vuonna, mutta vasta yksin astellessaan hän tulee ajatelleeksi, että samaa polkua ovat kulkeneet kauan sitten kuolleet sukulaisetkin. Helena ei viihdy polulla. Hän ei halua seurata muiden jalanjälkiä. (K: 17.)

Katkelmassa käy ilmi, että Helena ja Kerttu ovat käyneet Mustasaarella yhdessä, mutta tekstissä ei kuvata Helenan ja Kertun matkaa samoin kuin muita hahmoja edellä erittelemälläni tavoilla. Helena ymmärtää kytköksensä aiempiin sukupolviin vasta, kun on saarella yksin. Helena yhdistää oman elämäntarinansa jo edesmenneisiin sukulaisiin

ja huomaa, että ei viihdy sukunsa kulkemalla polulla. Helena ei kuitenkaan voi erottautua aiemmista sukupolvista, koska sukulaisuus ohjaa hänen elämäntarinaansa. Helenan sijoittuminen osaksi suvun narratiivia käy ilmi myöhemmin Vekaa käsittelevässä luvussa, jossa Veka toteaa oman elämäntarinansa kietoutuvan väistämättä yhteen Helenan, Kertun ja Maarian elämäntarinoiden kanssa.

Nilkkoja varomatta romistelen kivikosta muinaisjärven pinnan alle ja käännyn kohti Louhurantaa. Tuuli ropisee ulapalta. Taivallan viluissani polutonta ja pimeää metsää, mutta en ole yksin. Mieluummin olisin, koska silloin voisin vielä uskoa muuttuvani. Metsää vaeltavat edelläni kuitenkin Helena, Kerttu ja Maaria, kaikki joiden tiedän tavalla tai toisella vaalineen kadonnutta aikaa – vanhoja esineitä, tarinoita ja loitsuja.

Haaveeni ja sairauteni ovat verenperintöä. Tuuli tuntuu kylmältä, koska sitä ei voi estää. (K: 378.)

Katkelmassa Veka kävelee Riutanlahden kylässä. Hän toivoo Helenan lailla olevansa yksin, mutta ymmärtää kulkevansa samoja polkuja, joita hänen sukulaisensa ovat aiemmin kulkeneet. Veka haluaisi irrottautua suvun toistamasta narratiivista, koska hän uskoo sairautensa johtuvan aiempien sukupolvien sairauksista. Veka ajattelee, että jos hän olisi yksin ja riippumaton sukulaistensa kohtaloista, hän voisi vielä parantua. Ajatus on Vekasta mahdoton, koska Helena, Kerttu ja Maaria ovat kulkeneet hänen edellään ja määrittäneet hänen polkunsu. Veka alistuu kohtaloonsa eikä enää edes yritä parantua anoreksiasta.

5.2 Vesi ja analogiat

Kivitaskun henkilöhahmojen elämä noudattelee aina aiempien sukupolvien elämiä.

Erityisesti Vekan ja Helenan elämät kietoutuvat yhteen ja ikään kuin toistavat samanlaista narratiivia, joka muuntelee tilanteesta riippuen eri tavoin.

Samoin katkelmat, joissa henkilöhahmot käyvät lähellä kuolemaa, rinnastuvat toisiinsa. Vesi ja sen eri olomuodot liittyvät olennaisesti jokaiseen kuolemaa tai vahingoittumista käsittelevään tilanteeseen riippumatta siitä, ketä henkilöhahmoa kuvataan. Vesi rakentaa analogioita hahmojen välille ja osoittaa, missä ja miten peilikuvat tai kaksoisolennot ilmestyvät.

Esimerkiksi Vekan hukkuminen romaanin lopussa rinnastuu romaanin alun katkelmaan, jossa Helena on kuolla tulipalossa. Kummassakaan vahingoittumista ja hapen loppumista käsittelevässä kohdassa ei kuvailla tapahtumia, vaan kerronnassa on aukkoja. Se, mitä hahmoille tapahtuu, tulee ilmi vasta myöhemmin *mise en abyme* -rakenteissa muita henkilöahmoja käsittelevissä luvuissa. Helenaa käsittelevässä katkelmassa Helena soutaa luodolle kohti mökkiä ja katsoo veneestä järveen. Hän näkee itsensä näköisen tytön veden pohjassa.

Jossain siellä on pohja ja pohjassa aukko toiseen maailmaan, siihen johon kalat joskus katoavat pitkiksi ajoiksi. Sieltä katsoo samannäköinen tyttö takaisin. Niin selitti äiti pienelle Helenalle, ja häntä harmitti, ettei tytön kanssa voinut leikkiä. (K: 13.)

Kun Helena on nähnyt peilikuvansa järvessä, mökki syttyy tuleen. Helena on kuolla tulipalossa, mutta hänet löydetään ja saadaan tajuihinsa. Hän on aiemmin suunnitellut sekä ajatellut kuolemaa ja lähtenyt yksin äitinsä luota soutamaan kohti mökkiä. Romaanissa ei käy ilmi, kuka tulipalon on sytyttänyt. Helena väittää, että mökissä vierailleet matkalaiset ovat ehkä vahingossa sytyttäneet tulen, mutta Helenan itsetuhoiset ajatukset mahdollistavat tulkinnan, jossa Helena on itse sytyttänyt mökin palamaan. Mökin palon jälkeen Helena viedään mielisairaalaan, mikä tukee tulkintaa Helenan yrityksestä vahingoittaa itseään, vaikka sitä ei ilmaista suoraan Helenan fokalisoimassa tekstissä.

Samanlainen kerronnan aukko ja veteen liittyvä kokemus kuoleman mahdollisuudesta toistuu, kun Veka palaa vaivalloisesti ja kipua kokien sairaalasta takaisin kaupunkiasuntoonsa ja päättää mennä kylpyyn. Hän valuu pikkuhiljaa kokonaan veden alle, kunnes yhtäkkiä, jopa maagisesti ”vesi nousee kattoon asti, työntää seinät kumoon, hämärtyy ja viilenee” (K: 69). Vekan vaipuessa veden alle hänen tajunnantilansa hämärtyy ja Veka kokee kuumassa kylvyssä dissosiativiselta vaikuttavan kokemuksen, jossa hänen tajuntansa siirtyy toiseen paikkaan, ensin Louhurantaan ja sitten Lyra-järvelle.

Tunnistan järven. Louhurannassa sukelsin lapsena sen syliin, puhalsin keuhkot tyhjiksi ja makasin pohjalla hetken ennen kuin täytyi syöksyä pintaan

hengittämään. Olen ikävöinyt tänne aina, järveen joka on syvempi kuin aika ja jonka saassa helmeilee tulevaisuus.

Selkä mukautuu järven pohjaan, joka ei ole mutaa vaan kalliota. Muta vaatii syntyäkseen elämää eikä sitä täällä minun lisäkseni ole. Veden katon kaartuu taivaan sijasta sinertävä jää. Järven nimi on alusta asti ollut Lyra, vaikka en ole tiennyt sitä aiemmin. Ei se voi olla mikään muu. Vain puolen miljoonan vuoden keinussa syntyy tällainen rauha. (K: 69.)

Veka on ollut pitkään veden alla ja käy lähellä hukkumista. Sitten Veka tunnistaa Louhurannan järven ja siirtyy ajatuksissaan toiseen maailmaan, jonka voi tulkita olevan sama, kuin jonne Helena on aiemmin katsonut. Seuraavassa hetkessä Veka on Etelämantereella Lyra-järven pohjassa. Vekan ja Helenan kokemukset rinnastuvat veden luomien analogioiden kautta niin, että Lyra-järvi, Louhuranta ja Vekan kaupunkiasunto kietoutuvat kaikki yhteen.

Lyra ja Louhuranta rinnastuvat toisiinsa myös teoksen lopussa, kun Veka ei jaksakaan enää elää Sonjan, eli sairautensa, kanssa. Vekan tila on romahtanut. Hän kokee arjen ylitsepääsemättömän raskaana ja Sonja seuraa häntä kaikkialle. Veka kävelee veteen, koska huomaa, ettei Sonja löydä häntä järvestä. Veka ei koe vettä tavallisena järvenä, vaan toisena maailmana, jossa hänen on mahdollista elää ilman Sonjaa.

Vesi on puhdas viitta, johon pukeudun pitkin vedoin. En ui vaan liu'un vieraan maailman yllä. On äänetöntä, korvien sumutorvetkin vaiti. Sukeltaessani kuulen vedenalaisen huminan, oudot tuulet. Pysyttelen pinnan alla ja huojutan tuulessa käsiäni ja jalkojani. Ne ovat minun. Niin kauan kuin pysyn piilossa, Sonja on poissa.

Vesi kylmenee pohjaa kohti. Tietenkin. Siellä on Lyra, se virtaa jään salaisissa onteloissa maapallon toisella puolella, suoraan allani. (K: 564.)

Veka liukuu toisen maailman yllä. Vaikka Veka on Louhurannassa, hän tuntee Etelämantereella sijaitsevan Lyran alapuolellaan. Kuin tyhjästä ilmestyy vene, joka lipuu Vekan luokse. Vene on matkalla Lyra-järvelle. Veka kokee, että vene ”ei tule menneisyydestä eikä tulevaisuudesta”, minkä jälkeen hän vetää keuhkot täyteen ilmaa ja astuu veneen kyytiin. (K: 565–566.)

Olli ja Helena ovat Louhurannan järvessä veneilemässä samaan aikaan, kun Veka kokee lipuvansa Lyran päällä. Olli ja Helena huomaavat vähän matkan päässä kelluvan Vekan. Olli hyppää veteen pelastaakseen hänet, mutta Veka katoaa kokonaan. Olli tai myöhemmin paikalle hälytetty pelastushenkilöstö ei löydä Vekaa tai tämän ruumista mistään. Kaikki muut paitsi Helena epäilevät Vekan hukkuneen ja ruumiin lipuneen kauemmas virran mukana.

Hän [Helena] ei viitsi kertoa, etteivät sukeltajat löytäisi mitään. Vaikka he pulikoisivat Mustasalmen kauttaaltaan, he eivät äkkäisi tytön piilopaikkaa.

Vain Helena ja Veka tietävät, että järven pohjasta avautuu reitti toiseen maailmaan. (K: 593.)

Helena uskoo, että Veka on mennyt järven pohjan kautta toiseen maailmaan. Maailma on sama, jonne Helena on lapsena edellä osoittamallani tavalla katsonut veneen reunan yli. Helena uskoo toisen todellisuuden olemassaoloon, koska Kerttu on kertonut hänelle siitä tarinoita. Kerttu puolestaan on kuullut toisesta maailmasta isältään Eerolta, jonka äidin, Katinkan, sanotaan kuoleman sijasta vain nukahtaneen toiseen todellisuuteen. Kerttu on kertonut Vekalle ja Pikelle samaa tarinaa Katinkan kuolemasta. Kerttu väittää, että Katinkan äiti Maaria on haudannut tyttärensä kiven sisään.

Mitä siellä näkyi? Pike kysyi.

– Tytön kasvot. Kivessä. Kiven halkeamat ja kohoumat kuin silmät, nenä ja suu. Silmät olivat kiinni ja hän hymyili.

Pike tapittaa Kerttua otsa rypyssä, minä pureskelen peukalon kynttä.

– Siten se tarina oikeasti meni, Kerttu sanoo. – Kiven sisässä tytön oli hyvä olla. (K: 299.)

Kertun kertomassa tarinassa Katinka on nukkunut kiven sisässä niin kauan, että kiveen on muodostunut Katinkan silmät, nenä ja suu. Helena muistaa Kertun kertomuksen Vekan hukkumisen jälkeen, eikä hän ole huolissaan Vekasta. Helena ahdistuu muiden surusta ja kävelee rantaan katsomaan Soutajainvuorta. Hän epäilee löytävänsä vuoresta Vekan. Helena näkeekin, että kallio ”nukkuu tyynin kasvoin” ja hän alkaa luetella kallionseinämän kohoumia: ”umpisilmät, nenä, suu”. (K: 643.) Romaanin nimi *Kivitasku* viittaaakin Soutajainvuoren kiviseen taskuun ja toiseen maailmaan, jonne sukulaiset nukahtavat kuolemansa jälkeen.

Helena antaa heidän kohista. Hänelle riittää, että Veka on löytynyt. Tyttö lepää vuoren sisällä, ja sen läntiseen ylänurkkaan joku on maalannut hänelle siron, punaisen veneen. – – Helena hymyilee. Soutajainvuori kohoaa heidän yläpuolellaan harmaana kuin ikivanha pääkallo, ohimollaan punainen, kaareva viiva. Sillä veneellä Veka herättyään purjehtii minne haluaa, saapasjaloin vihreässä takissaan, takussa passi ja espanjan sanakirja. Helena hypistelee huivikääröä vieressään. Purteen hänenkin piti nousta, mutta Ingrid Airila lumosi hänet. (K: 644– 645.)

Helena on iloinen, koska hän on löytänyt Vekan kasvot Soutajainvuoresta. Vuoreen on myös ilmestynyt vene, jonka kyytiin Vekan voi tulkita kuvitelmissaan nousseen. Helena on huojentunut, koska ajattelee Vekan voivan purjehtia herättyään minne haluaa. Helena näkee Soutajainvuoren ohimossa punaisen, kaarevan viivan. Myös Helenan ohimolla on punainen kaareva viiva merkinä hänelle tehdystä lobotomiasta. Helena on huomannut espanjan sanakirjan kadonneen. Sanakirja on sama, jota hän on itse nuoruudessaan lukenut haaveillessaan kaukomatkoista Seikkailijan kanssa. Sanakirjan katoaminen lohduttaa häntä, koska hän ajattelee, että Veka pääsee Helenan sijasta löytöretkelle ja toistaa suvun tarinaa. Jos Vekan tulkitsee tehneen anoreksian takia itsemurhan, voi katkelmasta lukea, että kaksisuuntaista mielialahäiriötä sairastanut Helena olisi myös ”noussut purteen” ja tehnyt samoin, mikäli tohtori Airila ei olisi tehnyt hänelle lobotomiaa.

Kivitaskun henkilöahmoista tulee toisillensa kaksoisolentoja, koska hahmot kopioivat toistensa elämiä ja kulkevat toistensa jalanjäljissä sukupolvesta riippumatta. Jopa hahmojen kuolemat tai toiveet kuolemasta rinnastuvat keskenään. Kerronnan aukot ja aukkoja selittävät peilirakenteet osoittavat kohtia, joissa kaksoisolennot ja peilikuvat ilmenevät. Soutajainvuori ja siitä kertovat katkelmat romaanissa rinnastavat henkilöahmoja sekä paljastavat hahmoista uutta tietoa. Toisaalta myös veteen liittyvistä katkelmista voi paikantaa teoksen tulkinnan kannalta merkityksellistä ainesta.

6 Lopuksi

Olen tässä tutkielmassa eritellyt *Kivitaskun* kolmen keskeisen henkilöahmon kahdentumisia kaksoisolennoiksi ja peilikuviksi sekä pohtinut jakautumisia ja heijastumisia suhteessa kaikkien henkilöahmojen välisiin kytköksiin. Löytämilläni kahdentumisilla ei ole *Kivitaskussa* yhtäläisiä merkityksiä, mutta niiden tarkoitukset avautuvat suhteessa sykliseen toistorakenteeseen, jota teos implikoi. Kahdentumisissa on aina kyse analogioista, jotka heijastavat toistuvaa kokonaisrakennetta ja toistuvat useilla eri tekstin tasoilla.

Kivitasku tarjoaa aikakäsityksen, jossa historia on muuttumisen sijasta toistumista. Toistorakenne näkyy teoksessa kokonaisvaltaisena taiteellisena keinona, mutta se myös avaa ja syventää henkilöahmoja sekä paljastaa kerronnan aukkokohtia. Luonnonilmiöiden ja vuodenaikojen toistuva luonnollinen kiertokulku rinnastuu *Kivitaskun* henkilöahmojen elämien kiertokulkuun. Toistorakenne näkyy myös henkilöahmojen sukulaissuhteiden toistumisena. Vaikka romaanin juonenkäänteet tai henkilöahmot eivät aina suoranaisesti liity toisiinsa, hahmojen sukulaisuus kerää eri aspektit yhteen ja vahvistaa vaikutelmaa tapahtumien syklisyydestä. *Kivitaskussa* on sirpaleisilta tai irrallisilta vaikuttavia osia tai tekstikatkelmia, kuten esimerkiksi Vekan dissosiativisilta vaikuttavat harhailut ja tajunnanvirta, toisiinsa rinnastuvat muistot tai sukupolvelta toiselle periytyvät parannusloitsut. Yksittäiset osat ja tekstikatkelmat peilaavat kuitenkin toinen toisiaan ja sitovat teoksen irrallisiltakin tuntuvat elementit kiinni romaanin kokonaistulkintaan.

Kivitaskun henkilöahmot ovat kompleksisia, moniulotteisia ja jakautuneita. Jokaisella käsittelemälläni päähenkilöllä on yksi tai useampi kaksoisolento tai peilikuva, joka rakentaa henkilöahmoa esittämällä hahmon tiettyjä piirteitä tai osia. Kaksoisolento ja jakautumisen kokemus ilmenee kaikissa hahmoissa eri tavoilla. Esimerkiksi Sergeissä kaksoisolento on hahmon rajojen sisäpuolella oleva toinen hahmo. Helenan jakautuminen tapahtuu myös hahmon rajojen sisäpuolella, mutta toisaalta se heijastelee ulkoiseen todellisuuteen. Vekan kaksoisolento ilmenee Sergein kaksoisolennosta poiketen hahmon rajojen ulkopuolella toisena hahmona, mutta myös peilaten ulkoista todellisuutta Helenan hahmon lailla.

Yhteistä erilaisilla jakautumisen prosesseilla on, että ne liittyvät jokaisella hahmolla identiteetin ja sisäisen maailman muutosprosesseihin, kuten esimerkiksi sairauden kokemukseen ja muunteluun. Kaksoisolennot ja peilikuvat ilmentävät henkilöahmoista jotakin sellaista, joita hahmot eivät halua kertoa tai Helenan tapauksessa lobotomian jälkeen pysty kertomaan. Kaksoisolennot ja peilikuvat ovat olemassa aina vain suhteessa alkuperäisiin ja ilmentävät osia alkuperäisistä. Ne sitoutuvat jokaisen henkilöahmon kohdalla kerrontaan, minkä takia myös kerronta on jakautunutta ja kompleksista. Koska Sergei ja Veka ovat minäkertojia, jotka kertovat myös muista hahmoista, he tuottavat lukijalle tietoa itsestään ja toisista henkilöahmoista. Sergein ja Vekan kuvaus muista henkilöahmoista ei aina anna teoksen maailmassa todenmukaista kuvaa kohteistaan, koska kerronta on aina suodattunut ja väritynyt Sergein ja Vekan tajunnoissa.

Albertin hahmo rakentuu lähes kokonaan keskusteluissa, joita Sergei käy hänen kanssaan päänsä sisällä. Sonja taas vaikuttaa Vekan ihailevan kuvauksen takia hyvältä, terveeltä ja positiiviselta henkilöahmolta, mutta paljastuu lopulta muiden kuin Vekan kerronnan ja fokalisaation kautta Vekan psyykettä rikkovaksi. Ero Albertin ja Sonjan kuvauksessa on se, että lukijalle on koko ajan selvää, että Albert on olemassa vain Sergein mielessä, kun taas Sonja paljastuu personifikaatioksi vasta teoksen loppupuolella. Myös Helenan hahmo rakentuu pitkälti muiden henkilöahmojen keskusteluissa ja ajatuksissa, joissa häntä kuvaillaan joko suoraan tai epäsuoraan.

Sergein hahmon yhteydessä jakautuminen kaksoisolennoksi on ilmiselvää, sillä tekstissä kuvataan, kuinka Sergei ottaa itselleen Albertin henkilöllisyyden. Hahmo käy jatkuvasti sisäistä keskustelua Sergein ja Albertin välillä ja määrittää uudelleen kaksijakoista identiteettiään. Vekan jakautuminen taas tapahtuu Sonja-personifikaation kautta, koska lukijalle Sonja vaikuttaa olevan teoksen henkilöahmo, mutta paljastuu myöhemmin teoksessa sairauden nimeksi ja näin osaksi Vekaa. Sonja on teoksen maailmassa olemassa henkilöahmon kaltaisena konstruktiona vain Vekan mielessä.

Helenan kaksijakoisuutta ohjaa hahmon sairastama kaksisuuntainen mielialahäiriö, jonka takia Helenan mielialat vaihtelevat kaksijakoisesti masennuksesta maniaan. Lisäksi Helenan hahmon jakautuminen perustuu hänelle tehtävään lobotomiaan, koska Helenan tapa olla teoksen maailmassa muuttuu radikaalisti toimenpiteen jälkeen.

Lobotomia jakaa Helenan elämän kahtia aikaan ennen ja jälkeen toimenpidettä, jolloin Helena jakautuu Vekan ja Sergein hahmoista poiketen myös kerronnan tasolla niin, että Helenan fokalisaatio päättyy. Helenan jakautuminen ei tapahdu siten, että teoksen maailmassa konkreettisesti kuvattaisiin Helenan jakautumista kahdeksi eri henkilöhahmoksi, vaan Helenan hahmo ennemminkin heijastelee kokemuksiaan ympäristöön.

Loppua kohden *Kivitaskun* peilirakenteet alkavat sulautua yhteen. Rakenteet ovat monimuotoisia, niin että kerronnan tasot ja analogiat sekoittuvat toisiinsa.

Henkilöhahmojen välille rakentuu luvussa 5 erittelemilläni tavoilla erilaisia kytköksiä, jotka sekoittavat myös henkilöhahmot toisiinsa. Lukijalle ei ole aina selvää, kenestä hahmosta puhutaan tai mitkä tapahtumat koskettavat kutakin hahmoa, koska kerronta poukkoilee yhtäaikaisesti eri ajoissa ja hahmoissa. Kerronnan aukot täyttyvät myöhemmin toista henkilöhahmoa käsiteltäessä, eikä lukija voi silloinkaan tietää tapahtumien laitaa varmaksi.

Peilikuvat ja kaksoisolennot eivät ole *Kivitaskussa* vain romaanin aiheita, vaan lukutapoja ja kerronnan muotoja, joilla voi avata tekstin eri elementtien välisiä suhteita. Teoksen peilirakenteet ovat tekstin sisäisiä heijastumia, jotka jatkavat ja kehittelevät tarinan merkityksiä sekä romaanissa kuvattuja sukulaissuhteita. Ympyrä sulkeutuu sukulaisten välillä, kun Vekan sisko Pike antaa romaanin loppupuolella lapselleen nimeksi Albert (K: 614). Nimi sitoo suvun uusimman sukupolven osaksi sukupolvien verkostoa ja vihjaa, että suvussa tyypillisesti toistuvat tarinat ja tapahtumat tulevat toistumaan myös Albertin elämässä.

7 Lähteet

Aineisto:

KYTÖMÄKI, ANNI 2017: *Kivitasku*. Helsinki: Gummerus.

Tutkimuskirjallisuus:

ENVALL, MARKKU 1988: *Toinen minä: tutkielmia kaksoisolennon aiheesta kirjallisuudessa*. Porvoo: WSOY.

GIFFORD, TERRY 1995: *Green Voices. Understanding Contemporary Nature Poetry*. Manchester: Manchester University Press.

HERDMAN, JOHN 1990: *The Double in Nineteenth-Century Fiction*. Basingstoke: Macmillan.

HOSIAISLUOMA, YRJÖ 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

MAKKONEN, ANNA 1991: *Romaani katsoo peiliin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

MIKKOLA, HANNA 2012: ”*Tänään työ on kauneus on ruumis on laihuus.*” *Feministinen luenta syömishäiriöiden ja naissukupuolen kytköksistä suomalaisissa syömishäiriöromaneissa*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 27. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

SALMI, ULLA 2003: Vuohihirven laidunmailla. Kaunokirjallisesta paikasta ja paikan kuvauksesta. Teoksessa Vesa Haapala (toim.), 216–263. *Kuvien kehässä. Tutkielmia kirjallisuudesta, poetiikasta ja retoriikasta*. Tietolipas 191. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VARDOULAKIS, DIMITRIS 2010: *The doppelgänger: literature's philosophy*. New York: Fordham University Press cop.

Muut lähteet:

AURA, LEENA 2018: *Metsän, karhun ja ihmisen kohtaamisia Anni Kytömäen romaanissa Kultarinta*. Pro gradu -tutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Helsinki: Helsingin yliopisto.

SIPILÄ, JUHANI 2007: luento "Moderni suomalainen sukuromaani" (21.2.2017)

Tieteen termipankki: Kirjallisuudentutkimus: fokalisointi. Osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:fokalisointi>. Viitattu 2.10.2019.

Tieteen termipankki: Kirjallisuudentutkimus: personifikaatio. Osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:personifikaatio>. Viitattu 7.2.2019.

Tieteen termipankki: Kirjallisuudentutkimus: ekokritiikki. Osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:ekokritiikki>. Viitattu 9.2.2019.

Yle 2018: Lobotomia poisti ahdistusoireita, mutta aiheutti apatiaa – sivuvaikutuksena tylsä vitsikkyys. Osoite: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/10/26/lobotomia-poisti-ahdistusoireita-mutta-aiheutti-apatiaa-sivuvaikutuksena-tylsa>. Viitattu 20.2.2019. Viitattu 26.10.2018.

Kaunokirjalliset lähteet:

DOSTOJEVSKI, FJODOR 1846/1960: *Kaksoisolento* (alk. *Dvojnik*). Suomentanut Juhani Konkka. Helsinki: Kirjayhtymä.

GOGOL, NIKOLAI 1836/2007: *Nenä* (alk. *Nos*). Suomentanut Esa Adrian. Helsinki: WSOY.

WILDE, OSCAR 1891/1997: *Dorian Grayn muotokuva* (alk. *The Picture of Dorian Gray*).
Suomentanut Kai Kaila. Helsinki: WSOY.